

УКРАДЕНЕ ЩАСТЄ

ДРАМА З СІЛЬСЬКОГО ЖИТЯ В V. ДІЯХ

ІВАНА ФРАНКА

відзначена на конкурсі галицького Виділу краєвого 1893 р.

У ЛЬВОВІ, 1894

З друкарні Наукового товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЛЬВІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА
ЛДУ
Ім. Ів. Франка

Кабинет франкознавства
ЛДУ ім. Ів. Франка

Либ. № 725.

372378

Д І Є В І О С О Б И :

Микола Задорожний, чоловік літ 45, невеликого росту, похилій, рухи повільні.

Анна, его жінка, молодиця літ 25.

Михайло Гурман, жандарм, високий, здоровий мущина літ 30.

Олекса Бабич, селянин літ 40, сусіда Миколи.

Настя, его жінка літ 35.

Війт, селянин літ 50.

Шльома, арендар.

Селяне, селянки, парубки і дівчата, музики і т. і.

Діє ся около 1870 року в підгірськім селі Незваничах.

ДІЯ ПЕРША.

Нутро сільської хати. Ніч. На дворі чути шум вітру, сніг бе о вікна. В печі горить огонь, при ній горшки. Анна і Настя порають ся коло печі. На лаві, на ослові, на припічку і на печі дівчата і парубки: одні прядуть, другі мотають пряжу на мотовилах; на серед хати при стільці один парубок плете рукавиці, другий на коливороті крутить швур.

ЯВА ПЕРША.

Парубки, дівчата, Анна і Настя.

Парубки і дівчата (сьпівають):

Ой там за горою, та за кременною
Не по правді жне чоловік з жоною.
Вона ему стелить білу постеленьку,
А він їй готує дротину нагайку.
Біла постеленька порохом припала,
Дротина нагайка біле тіло рвала.
Біла постеленька порохом присіла,
Дротина нагайка кровю обкипіла.

Настя (перериває, махаючи стиркою). Та тьфу на вас! Що се ви вигадали такої плаксивої! Мов по покійнику голосять.

1. парубок (регоче ся). Ага, а у вас мурашки по шкірі забігали.

Настя. Тю на тебе, та на твою голову! Ти гадаєш, що я твого тата жінка, що небіжка ніколи з синців не виходила.

1. парубок. Го-го, мій тато небіжчик усе говорив: як чоловік жінки не бе, то в ній утроба гниє.

2. парубок. О, твій тато добрий цидулик був. Від і хлопам умів кров пускати.

1. парубок. І задармо! То также щось варто!

Настя. Та повинністе встидати ся хоть ту, в тій хаті таке говорити, та сьпівати. Пек осина! То так, як би, не при хаті кажучи, злого духа при малій дитині згадав. Тут

ангели божі літають, одна хата в цілім селі, де сьвятий супокій та згода та лад та любов — а ви якесь таке завели, що гідко і в губу брати.

1. дівчина. Та не бійте ся тітко, ми своєю сьпіванкою сьвятих ангелів із хати не виполошимо.

Настя. А ти відки се знаєш? А може як раз виполошите? Знаєш, як старі люди кажуть: не викликай вовка з ліса. А то буває таке, що як у злу годину скажеш кому лихе слово, то воно зараз сповнить ся. Мої небіжка мамуня розповідали, що раз, один такий...

1. парубок. Та пипоть вам на язик! Ідїть до печи та глядїть, чи швидко ті вареники будуть, бо далі Микола в міста приїде та нас понаганяє до дому.

Настя. Ади, який швидкий. Не бій ся, вареники будуть. Гляди тільки, щоб ти свою рукавицю доплів. (Іде до печи).

1. дівчина. Ну, кінчім, сестричко, тоту сьпіванку. Вона дуже красна. А така жалісна, аж плакати хоче ся.

Анна (від печи). Почекайте но ви, як замуж повиходите, та на своїх плечах того добра зазнаєте, то вам ще й не так плакати захоче ся.

Дівчата. От тобі й на! А ви се відки знаєте? Хіба ви сего зазнали?

Анна. Ну, я не про себе говорю. А в тім — що зазнала, то досить менї знати, та Богу.

Дівчата (хвилю мовчать, потім починають сьпівати):

Ой мужу-ж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болить мене дуже.
Пусти-ж мене мужу в вишневий садочок,
Най я собі урву рожевий квіточок!
Урву рожу-квітку тай пущу на воду:
Пливи, пливи роже-квітку аж до мого роду.
Пливи, пливи квітку, пливи по Дунаю,
Як побачиш мою неньку, припливи до краю.

Настя (тимчасом повиймала вареники, відцідила їх, полила їх олієм, посолила і ставить на столі). Ну, годі вам сьпівати! Кидайте роботу! Вареники на столі! (Парубки і дівчата покидають роботу і з веселим гамором сїдають за стіл і їдять. Настя з Анною коло печи; вона відсипала собі також вареників і сїдає на припїчку, обернена до стола плечима). Ну, кумо, помагай і ти!

Анна (глядить до вікна). Господи, яка там шаруга! Коли-б тільки наші де в дороги не збили ся!

Настя. Не бій ся, їм не першина.

Анна. Не знаю, але мені так чогось лячно, так чогось сумно, як колп-б якесь велике нещасте надо мною зависло.

Настя. Та я то, небого, виджу. Цілий день як сама не своя ходиш. Тай уже сама собі міркую, чого би тобі журити ся? Живеш, як у Бога за дверми...

Анна. Я?

Настя. Чоловіка маєш доброго, тихого, роботящого, що трохи не молишь ся до тебе.

Анна (зітхає). Та що то з того!

Настя (тихійше). Ага, ти про те, що дітний не маєш. Не бій ся, Бог ласкав, будуть іще.

Анна (махав рукою). Ей, я не про те!

Настя. А про що-ж? Чого тобі ще треба? Що брати тебе на посагу скривдили? Тьфу! Наплюй ти на їх посаг! Їм твоя кривда боком виплзе.

Анна (кидає ся мов ужалена). Йой кумо! Та хіба я про посаг! І по що ви мені згадуєте моїх братів? Адже знаєте, що вони мої найтяжші вороги.

Настя. Знаю, небого, знаю! Наслухалась я про твоє кєр-ваве дївованє ..

Анна (живо). Що? Про моє дївованє? Що ви про него знаєте?

Настя (добродушно). Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали, між людей не пускали і вкінци за наймита замуж випхали, ще й на посагу покривдили. Ой, та чи тільки те!...

Анна Як то? Ще й більше щось знаєте?

Настя (сьміє ся). Та ти кумо мене не бій ся! Кажу тобі, що знаю все, хоч то від нас не близька сторона, аж у другім повіті, а братів твоїх я й на очі не бачила.

Анна. А відки-ж ви се знаєте?

Настя (сьміє ся). Через сороки-ворони, любонько! Були вже такі люде, що мені доповіли. Навіть бись ніколи не вгадала, хто.

Анна. Певне-сте десь якусь мою посестру на ярмарку бачили?

Настя. Ой, кумонько! Чи то я так на тих ярмарках часто буваю! Ні, таки до моєї хати сама звістка прийшла, тай то не коли, а вчора.

Анна. Ну, то я вже ніяк не вгадаю, хто то міг бути.

Парубки і дівчата (встають від їди). Спасибіг вам, тітко Анно, і вам, тітко Насте, за вечерю!

1. парубок. Господи тобі слава, що ся душа напхала!

2. парубок. Дакувати Богу тай мені, а господині ні!

Настя (бе єго стиркою). Іди, іди, ти негосподарська дитино! Дівчата. Ну, пора нам до дому, а то позамітає дорогу, то не докопаємо ся улицею.

2. парубок. Не бійте ся, мої ластівочки! Нас тут хлопців досить, кождий по дві вас на плечі візьме, тай до дому занесе.

1. дівчина. Овва, які мені сплачі. Ще подвигаєте ся та болячки постручуєте! (Збирають ся, забирають куделі та пряжу і виходять). Ну, добраніч вам! (Цілюють ся з Анною, котра сьвітить їм скіпкою до сїний).

Анна. Добраніч, дівчатка, добраніч! Та приходіть і завтра, будьте ласкаві! (Зачиняє за ними двері).

ЯВА ДРУГА.

Анна і Настя.

Настя. Та було хіба і мені йти.

Анна (спрятує зо стола). Ой, посидьте ще троха. У вас хата не сама, а як ваш чоловік буде їхати, та й так попрі нашу хату, то почувте. А мені веселійше буде ждати.

Настя (помагає прятати). Та воно то так. А все таки хата рук потребує. Ну, та вже для тебе се зроблю... (Зупиняєть ся серед хати перед Анною, з мискою в руках). Ну, а ти не цікава, від кого я дізнала ся про твоє дівоване?

Анна. Та що мені! Я не вдатна загадки розгадувати.

Настя (лукаво). А твоє серце нічого тобі не говорить?

Анна. Серце? А вам що таке? Що воно мені має говорити?

Настя. Ага, а на лиці міниш ся! Бліднеш, то знов черво-нієш! Ну, ну, не лякай ся! Я знаю все, від него самого.

Анна. Схаменіть ся! Що ви говорите? Від якого него?

Настя. Від Михайла, а від кого-ж би?

Анна. Від якого Михайла?

Настя. Ей кумо, та не прикидай ся, що нічого не розумієш. Адже ми обі не діти! Михайла Гурмана знаєш, а?

Анна (відступає крок в зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят! Ви що се, кумо, говорите? Михайло Гурман — так, я

знала ся з ним, але его давно на сьвітї нема. Він у Боснії згіб.

Настя. Хто се тобі сказав?

Анна. Я се знаю, брати говорили.

Настя. Еге, то то й є, що брати!

Анна. Его мати сама лист мені показувала, плакала.

Настя. Ну, то мусів бути лист фальшивий, бо Михайло живісїнький.

Анна. Кумо, бійте ся Бога, не говоріть сего! Може вам приснив ся? Може дух его вам обьявив ся?

Настя. Ні, кумо Анно, я тобі кажу: він живісїнький. В жандармах служить уже три роки. Десь був у іншій сторонї, а тепер его до нас перенесли. Вчора до нас у хату заходив, про тебе розпитував ся.

Анна. Господи, що се таке? Що зо мною діє ся? Кумо, голубонько! Кажіть, що се вам привидїло ся, приснило ся! Адже-ж се... се таке, що вдуріти можна! Адже-ж я тому Михайлови кляла ся, присягала, що радше в могилу піду, ніж в ким іншим до слюбѹ стану. А тепер!... Він по мою душу прийшов. Та ні, ні, ви жартуете, ви тільки так се говорите!

Настя. Хрести ся, кумо! Чого ти так перелякалась? Тут видима річ, що брати ошукали тебе. Значить, на тобі ніякої вини. Він і сам се казав. Він зовсім не винуватив тебе. О, як би ти знала, як він гарно та щиро говорив о тобі!

Анна. Ні, ні, ні! не говоріть мені нічого! Не хочу чути про него, не хочу бачити его. (Ходить по хатї, ломлючи руки). Ой, Господи! Ой, Боже мій, та невже сему правда? Невже і тут мене одурили, ошукали, мов kota в мішку продали?

Настя. Та успокій ся, кумо! Що вже о тім говорити, що пропало! Най їм за се Бог заплатить.

Анна (все ще в нетямї ходить по хатї). І за що? По що? А, знаю, знаю! Вони Михайла бояли ся, щоб не відібрав від них моєї батьківщини. О, так, так! А сей покїрливий, наймит, ще й рад, що що небудь дістав. Господи, ратуї мене! Не дай одуріти!

Настя (бере її за плече.) Та отям ся бо, кумо! Що ти торочиш? Чи не гріх тобі? Ти тепер замужна жінка, треба про се все забути.

Анна (вдивлює ся в неї, по хвилі). А так, правда ваша! Правда ваша! Забути треба. Хоч би мало серце розірвати ся, а забути треба. Ой, Господи! І як воно доси не трісло? Кілько я намучила ся за ті роки! А тепер гадала, що от-от уже вспокою ся, піддам ся своїй долі, що от-от давні рани перестануть боліти. А тут на тобі! Маєш! Той, що доси був для мене помершим, являє ся на ново. Кумонько, матінко моя! Порадь мені, що маю робити? Дай мені якого віля, щоби тут, оттут перестало боліти!

Настя. Де вже, мені, небого, до віля? Не пораджу я тобі нічого, хіба одно: моли ся Богу, чень він відверне від тебе се лихо.

Анна. Молилась, кумо, молилась! Товкла чолом о кам'яні сходи при церкві, слізьми плити вмивала — нічого не помагає.

Настя (надслухує). Га, чуєш? Мабуть двінок теленькає. Цевно наші їдуть.

Анна (при вікні). Теленькає! Ледво чути за свистом вітру, а теленькає. Господи тобі слава, що їдуть! Ходімо зустрічати! (Обі сквапно одягають ся і виходять).

ЯВА ТРЕТЯ.

По хвилі входять Анна, Настя і Бабич увесь в снігу з батогом, в рукавицях.

Бабич. Дай Боже вечір добрий!

Анна. Дай Боже здоров'я! Так кажете, мій з вами не їхав?

Бабич. Ні, кумо. Я єго ще на солянній жупі лишив. Ще докладав своєї купи дров і щось там почав з війтом перемовляти ся, та я не дочікував до кінця тай поїхав за другими.

Анна. Бійте ся Бога! Якже-ж ви могли єго самого лишити в таку страшну негоду?

Бабич. Е, не бійте ся, сам він не буде. Цевно поїхав на Купіне з Передільничанами. А наші всі на Радловичі, гостинцем їхали. Але він швидко приїде, не бійте ся. Конята у него добрі.

Анна. Ой, я чогось бою ся. Кажуть, у лісі вовки появили ся. Ще не дай Боже якого нещастя!

Бабич. Та успокійте ся, кумо! Ще Бог ласкав, відверне від нас лиху пригоду. А Микола не дитина. Він за худобу дбає. Ну, стара, ходімо їхати до дому, там десь конята перемерзли.

Настя. Ну, добраніч тобі, кумо. Моли ся, небого, Богу, все добре буде!

Бабич. Добраніч!

Анна. Оставайте ся з Богом! (Бабич і Настя виходять).

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Анна (сама, одягнена в кожусі і хустці, сідає коло вікна і надслухує). Не чути! Тільки вітер свище і виє. (Заламує руки). А він жие, жие, жие! Одурили мене, отуманили, загукали, обдерли з усього, з усього! Ні, не хочу про се думати. В мене є чоловік, слюбний, Я ему присягала і ему додержу віри. (Надслухує). Ах! Ось він їде! Ну, прецінь. Господи тобі слава! (Виходить).

ЯВА ПЯТА.

Микола і Анна.

[За сценою чути брязкіт нашійників. По хвилі входить Микола, весь присипаний снігом в гуні надітій поверх кожуха, в баранячій вучмі, в рукавицях і з батогом. Він став на серед хати, виймає батіг ізза ременя і починає обтріпувати сніг, стукаючи при тім о землю чобітьми. Відтак охаючи, починає роздягати ся].

Микола. Ось тобі і заробок! Ось тобі жий та будь! Ой, Господи, і як се я душі не згубив по дорозі, то і сам уже не знаю! Ох, тай утепенів ся-ж я! Тай промера до самої кости! (Відсуває вікно і кричить) Анно, а коням треба пити дати! Думав напоїти на Купіню, та не мож було!

Анна (за сценою). Добре, добре! Я вже й воду зладила.

Микола (засуває вікно, знімає гуню, потім кожух і вішає їх на жердці). Ну, заробок, нема що казати! За вісім шісток головою наложи — оплатить ся! Цілісїнький день роби, двигай, волочи ся, худобу збавляй, мерзни і мокни, як остатня собака, — і за все те вісім шісток. А прийде ся пла-

тпти, то й того їм, людоїдам, жаль. І того би зажерли. Як дають чоловікови той кровавий крейцар, то так і видиш, що їх і за тим колька коле. А бодай вас уже раз людська праця розсадила та розперла, щоби-сте лиш очі повивалювали, нелюди погані! (Сідає кінець стола і починає стягати чоботи). Ага, почекай! Чоботи замерзли як кість, ані руш стягнути. А ніг уже давно не чую. Коби лиш не відморозив, а то як раз найліпша пора окалічити. (Чухав ся в потилицю). От іще бідонька моя! (Кричить) Жінко, гей, жінко! Анно! Де ти там?

Анна (входить). Ти мене кликав?

Микола. Та же кликав. Ну, що, коні пили?

Анна. Ще й як. Так біднята перемерзли, мов риби трясли ся. Бідна худібка! Я їм троха сировиці до води долила, випили по дві коновці.

Микола. А їсти мають там що?

Анна. Ну, та же я не спустилась на тебе, поки ти їм даси. Мають по гарцевині вівса, тай січки я нарізала у заступника на машині, ну, тай сіна поза драбинки понапихала. Ба, та чого ти так запізнив ся?

Микола. Ет, волиш не питати. От ходи та поможи мені чоботи стягнути. Ади, позамерзали як костюахи, та боюсь, щоб ноги не повідморозувати.

Анна. Пек-запек! Що ти говориш? Ще би нам лиш того бракувало! (Бере за чобіт, тягне, та заглянувши Миколі в лице опускає ногу, відступає на крок в зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят, Миколо! А тобі що такого? Ти весь у крові!

Микола. Я?

Анна. Бій ся Бога! А се що таке? Чи бійка де була? Чи може ти скалічив ся де?

Микола. Та ні, ні, не бій ся!

Анна (кидає ся до него і розпинає лейбик). Та почекай лишень! Господи, сорочку покровавив! Ну, що се таке з тобою стало ся, Миколо?

Микола. Та то наш війтонько гідний та поважний.

Анна. Що? Бив тебе?

Микола. Та певно, що не гладив (гримає кулаком о стіл). Але я ему не подарую! Я на нїм своєї кривди пошукаю!

Анна. Ба та що таке межи вами зайшло? За що?

Микола. Питай ти мене, а я тебе буду. За ні за що! З доброго дива мене вчепив ся, бодай его той вчепив ся, що в болоті сидить.

Анна (все ще оглядає его). Та не клени, Миколо, не гніви Бога! Ой Господи, та з тебе тут кварта крови зійшла! От іще недоля моя! Давай, я обмию. Десь тут іще тепла вода лишила ся. (Іде до печі).

Микола (кричить). Ні, не треба! Я его до суду завдам! Я завтра ось так як є, до самого пана судії піду. Най пани побачуть! Не мий!

Анна (наливає в миску води і наближає ся). Іди, іди, бідна ти голово! Не роби з себе сьміховище людське! Війтови нічого не зробиш, тільки з себе сьміх зробиш.

Микола. Як то нічого не зроблю? То цісарське право позволяє отак над людьми збиткувати ся? Як він війт і предприємець від довозу дров на жупу, то єму вільно з чоловіка й душу вигнати?

Анна. Ти певно знов поїна продавав?

Микола. Ну, та певно, щом мусів продати. Бій ся Бога, чоловік намучив св в лісі, намерз ся як собака, крейцарика при душі не має, а треба прецінь чимось душу підкріпити.

Анна. Ей, Миколо, Миколо! Кілько разів я тобі говорила: радше притерпи, а не роби сего! А тепер ще до суду хочеш іти! Адже війт тебе за таке до арешту борше запакує, ніж ти его!

Микола (глядить на неї зо страхом). Агій, жінко! Та се ти правду кажеш! А мені се і в голову не прийшло. Ну, на, мий!

Анна. (мне его). Я би не знати що за те дала, що ти не тільки поліна продав, а ще й сам війтови якийсь згїрдне слово сказав.

Микола. Я? Та скари-ж то мя Господи, що ні! Вчепив ся мене, що латер не повний. Я, як звичайно, остатній накладав, а він до мене. Вже там хтось мусів мене прискаржити, що я пару тих дурних полін продав.

Анна. А може він і сам видів?

Микола. А дідько его знає, може й видів. Досить, що він до мене. Я тобі, каже, не заплачу, поки латер не буде цілий. А я кажу: Який був у лісі, такий тут є. А він

мені каже: Брешеш, ти пять полін продав. А я йому кажу: Як продав, то не сам продав. І другі продають. А він до мене пристав: Хто продає? Тай хто, тай хто? Що я мав йому казати? По правді, чоловік нікого не бачив, а так на першого ліпшого говорити встидно. От я возьми та скажи йому: Тай ви самі, доки-сте не були підприємцем, то-сте продавали. Не встиг я йому се сказати, а він як не кине ся на мене, як не почне мене гаратати пальцею! Та через голову, та куди попало. То вже я й не стямив ся, коли і хто і як мене відборонив та на сани посадив.

Анна (хитає головою). Я так і думала, що ти щось таке мусів ляпнути. Війт не такий чоловік, щоби когось за дармо вчепив ся.

Микола (гірко). О, та певно. У тебе кождий чесний, кождий розумний, коби тільки не твій чоловік.

Анна. Я тобі чести не уймаю, але полін не треба було продавати.

Микола. А мерзнути та о голоді бути треба!

Анна. Було собі в дому взяти пару крейцарів на горівку, коли вже без неї не можеш обійти ся. Адже-ж ми вже не такі остатні.

Микола. От таке! На варобок їхати і ще гроші в дому брати!

Анна. Ну, коли так, то маєш заробок, якого-сь хтів. (Застелює стіл і заходить ся давати вечерю). Ну, але де-ж ти так довго барив ся?

Микола (гнівню). А тобі що до того? Не твоє діло! Коли я тобі такий нелюбий, то не питай ся мене ні о що!

Анна (ставить миски на стіл). Ну, коли так будеш зо мною говорити, то певно любійший не будеш. (Мовчавка. Микола тарабанить пальцями по вікні, Анна заставляє вечерю Микола обертає ся і починає мовчки їсти. В тім роздає ся стукане до вікна. Анна здригає ся, Микола выпускає ложку з рук).

Анна. Сьвят, сьвят, сьвят! А се що таке?

Микола. Хтось до вікна стукає! В таку пізну годину, в таку негоду — ой, може яке нещастє!

Голос за вікном. Гей, люде, отворіть, не дайте душі загинути!

Анна. Хтось певно в дороги збив ся. Біжу отворити.

Микола. Анно, стій! Може яка зла душа!

Анна. Ба та що? Дати чоловікови загинати? Тай що нам зла душа? Взяти у нас нема що, а нікому ми нічого не винні, то чого нам бояти ся? (Виходить. Чути калатане засувів).

ЯВА ШЕСТА.

Микола, по хвилі входить жандарм з карабіном, увесь присипаний снігом, за ним Анна.

Жандарм. Дай Боже добрий вечір!

Микола. Дай Боже здоровле.

Жандарм. Перепрашаю, що в таку пізну пору непрошений до вашої хати набиваю ся. Але там така страшна буря, куревільниця, що не дай Господи! Я з дороги збив ся, думав уже, що або замерзну де в заметі, або вовкам на зуби попаду ся.

Анна (хрестить ся). Господи!

Жандарм (озираєсь на неї, втріщує очи, потім перемагає себе). А так! Недалеко вже було до того. Там під ліском чути, як вони виють. Кождої хвилі могли бестії зо мною привитати ся!

Микола. Та роздягніть ся, пане, сідайте! Адже-ж тепер під ніч далі не підете.

Жандарм. Та куди вже! Ніг своїх не чую, так промерз та змучив ся! Ой, Господи тобі слава, що з душею з того снігового пекла вихопив ся! (Обтріпує ся зо снігу і починає роздягати ся. Микола придивляє ся йому ближше).

Микола. А ви відки, пане шандаре?

Жандарм. Та ходом з міста.

Микола. Ну так, ходом. Але родом? Даруйте, але мені здає ся, що я вас десь колись бачив.

Жандарм (сміє ся). Ну! чи не ще! Миколо, старий побратиме! Хіба-ж ти мене не пізнав? (Клепє єго по плечи).

Микола. Михайло Гурман! Так се ти! А ми гадали — — Анна, ба, а ти хіба не пізнала Михайла?

Анна (зовсім забувши ся стоїть кінець стола і не дивлячись на них шепче молитву). І остави і ослаби і відпусти і перепусти Господи...

Жандарм (регоче ся). Анно! Господине! Що се вам на по-

божність вібрало ся? Що-ж то, не привітаєте ся зо старим знайомим?

Анна (подає ему руку). Як ся маєте, пане шандар?

Жандарм (хвилию пильно глядів на неї, потім пустив її руку, сціпив зуби і відвернув ся, говорить далі тільки до Миколи). Ну, нинішньої ночі не забуду, доки життя мого. Знаєте, як я почув крізь вітер ті вовчі голоси, та й то так недалеко — ну, гадаю собі, вже по мні! І так мені нараз мов би хто приском поза плечима посипав. І в тій самій хвилі я побачив з боку сьвітло. Зразу подумав, що то вовк очима блимає, але далі бачу, що стоїть на місци... І вжем нічого більше не думав, не міркував, тільки як не пушу ся бігти півперек снігів, через якісь рівчакки, заметі та плоти. І Бог его знає, відки в мене тільки сили набрало ся. Гримнув собою чоловік в десять разів, то правда, але Богу дякувати, що хоть кости цілі!

Микола. Ну, що-ж, Богу дякувати! Але скажи ти мені, будь ласкав, що се з тобою? Відки ти взяв ся? Адже-ж казали, що ти...

Жандарм (регоче ся). Ха, ха, ха,! Що я що такого?

Микола. Ну, та що ти погіб, умер...

Жандарм (сьміє ся ще дужше і підходить до него. Микола цофає ся). Ха, ха, ха! Та се й правда! Адже-ж я небіщик. Не віриш, Миколо? Я вмерлий! Я з гробу приходжу.

Микола (переляканий, хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят!... (Слабо всьміхає ся). Ну, що ти дурниці говориш, Михайле? То не годить ся з такими річами жартувати.

Жандарм (грізно). Ти думаєш, що я жартую? Ану на, докторни ся мене! (Протягає руку, Микола відскакує). А видиш! Та про те дарма! Знаєш, Миколо, по що я прийшов?

Микола. Ти? До мене?

Жандарм. Еге! По твою душу! (Регоче ся). Ха, ха, ха, Отто налякав! Ну, не бій ся, бідолахо! Твоя душа не така то дуже цінна річ, щоби аж мерці в гробу по неї приходили. Не бій ся, ади, я живий чоловік, такий як ти! (Плеще его по плечи). А відки я тут узяв ся, се я тобі зараз скажу. Вернувши з війська я продав ґрунт і хату і вступив до жандарів, ось уже три роки служу. З разу на границі був, пачкарів ловив, а отсе пару неділь тому перенесли мене в сей повіт.

Микола. І чи не можна було відразу се сказати? А то на тобі! Взяв ся страшити мене небіщиком. Ей, Михайле, Михайле! Ти, як бачу, все ще такий збиточник, як колись був. (Хитає головою). Ну, сїдай, та от, вечеряй разом з нами.

Жандарм. Отсе справді розумне слово. (Бере за ложку і сїдає коло стола). Ба, а ви чому так пізно вечеряєте? Адже певне вже північ буде!

Микола. Адже я в такім самім був, як ти. Тільки недавно з дороги приїхав.

Жандарм (ідиши). З якої дороги?

Микола. Та з міста. Латри возив на жупу тай так припізнив ся. На силу до дому допхав ся. (їсть). А ще мені лиха доля казала їхати на Купіне. Думав, що ближше буде, півперек ліса, а тимчасом там замело так, що я трохи худоби на віки не збавив.

Жандарм (кладе ложку і глядить на него здивований). Що? Ти сеї ночі на Купіне їхав?

Микола. Та же їхав.

Жандарм. По при Купінську коршму?

Микола. Ну, таже не куди. Ще з'упинив ся, хотїв коні напоїти, та якась мара відро урвала. Почав було стукати до жидів, але якось ніхто не виходив, а я подумав собі: Ей, уже й так до дому близько! Тай не достукавши ся нікого, взяв ся тай поїхав.

Жандарм. А давно се було?

Микола. О, певно, що вже зо три години тому. Хоть то від нас до Купінської коршми ледво пів милі, але як я почав їхати, як почав стрягнути та з дороги збивати ся, то здавало ся, що принаймі пів року їду. А тут чоловік сам-самісінький у лісі.

Жандарм. То ти сам їхав? І не тямши, їхав ще хто за тобою?

Микола. Де там! Усі наші геть поперед мене виїхали, тай усі їхали на Радловичі, гостинцем.

Жандарм. Ну, а в коршмі сьвітло ся?

Микола. Та було сьвітло, але вікна були застопорені та й двері замкнені. Мабуть жиди вже спали, бо на мій стук ніхто не обізвав ся.

Украдене щастє.

Зуб. №: 372378

Жандарм (воркоче). Ну, певно! (Їдять, мовчанка. Анна сидить на припічку, силув ся їсти та не може). Ну, спасибіг вам, пане господарю, за вечерю! (Кладе ложку і встав).

Микола. За мало. Видихай здоров! (Встав також, оба сідають на лаві).

Анна (мовчки спритув зо стола).

Жандарм (придивляє ся Миколі з боку). Ба що се у тебе, Микола, таке лице обдрапане? Я щось не тямлю, щоби ти був до бійки охочий?

Микола (змішаний). Я? ха, ха, ха! Та куди мені до бійки? Я чоловік спокійний. А се ті нещасні латри сьогодні так мені доїхали. Тільки що я почав брати з куни полїна, а вся верхня верства гур-гур на мене. Ще щастє, що мя на місци не заблю.

Жандарм. Ов, то погана пригода!

Микола. Ой най Бог боронить від такого зарібку!

Жандарм. А богато заробляєш на день?

Микола. Е, тільки того і зарібку як кіт наплакав. Вісім шісток на день. А кільки чоловік надвигає ся, намерзне ся, намучить себе і худобу і нагризе ся, то відрік ся-б і того зарібку.

Жандарм (знов придивляє ся его лицю). Але тебе, брате, такн порядно ті полїна мусїли заїхати. Цїле праве лице мов граблями подрапане.

Микола. Та кажу тобі, що як на мене з правого боку полїна гуркнули, то я думав, що вже мені голову на камуз розбили.

Жандарм (встав, проходжує ся по хаті і сідає ліворуч від Миколи, а потім глядить на него). Ов, та бо у тебе і з лівого боку ще гірше калїцтво.

Микола (змішаний). А то я тим боком на землю впав, на ріще, тай так направив ся. Ще щастє, що ока на сук не висадив.

Жандарм (заглядає ему в очи). Е, та бо і спереду шрам на чолі, зовсім, як би хто подрапав. Ще й синці попід очима. Ей, Микола, признай ся, се не від полїн!

Микола (ще гірше змішаний). Що ти знов! До чого маю признавати ся? Бігме Боже, що я з ніким не бив ся! Тай по щоби я тебе дурив?

Жандарм (сміє ся і клепле его по плечи). Ну, ну, Миколо, не бій ся! Я ниці твій гість, то не потребуеш мені ні до чого признавати ся. Але се одно тобі скажу, небоже: Ти на крутаря не вродив ся. Видно відразу, коли хочеш щось збрехати, а воно тобі ані руш не удає ся!

Микола (заляканий). Але-ж скарп-ж то мя Господи!...

Анна. Миколо, та покинь же божити ся! Ось подумай радше, де ми пану шандареви постелимо. Пізна година, а ви оба помучені, пора спати.

Микола. Ай, ай, ай, твоя правда небого! А я дурень забалакав ся та й забув про се. Я зараз, зараз! (Хапає ся сюди і туди по хаті, та не може потрапити на лад. Надіває шпкуну та й кожух).

Анна. Ба та куди ти?

Микола. Я зараз! Знаєш, я так думаю: Околот соломи принесу, постелимо Михайлови оттут на землі. Ти тільки верет яких приладь, подушку, а кожухом накрпе ся.

Жандарм. О, спасибіг, вам. У мене єсть свій плащ.

Анна. Та я би була сама за соломою пішла.

Микола. Ну! Куди тобі! Я сам заразійсько принесу. (Бере шапку і виходить).

ЯВА СЕМА.

Ті самі без Миколи. Анна порав ся коло постелі. Жандарм підходить до неї і бере єї за плечі.

Жандарм. Анно!

Анна (ледви чутно). Чого тобі?

Жандарм. Що ти? Навіть поглянути на мене не хочеш?

Анна (обертає ся до него лицем, але зараз спускає очі в низ і мовчить).

Жандарм (довго дивить ся на неї). Нелюди! Поганці! Таки додержали слова, закопали тебе живцем у могилу! Бог би їм сього не простив!

Анна. Про кого се ти?

Жандарм. А про кого-ж би, як не про твоїх коханих братчиків? Знаєш, як мене взяли до війська, то один із них у коршмі виразно сказав мені: Ти, Михайле, іди в божий час, але про Анну і не думай. Не буде вона твоя, хоч би ми мали єї живцем у могилу закопати. Я єму тоді розсміяв ся в очі, але бачу, що вони таки поставили на своїм.

Анна (несміло). Так ти... не гніваєш ся на мене? Не проклинаєш мене?

Жандарм. На тебе? Бідна спрото, хіба-ж я не знаю, що ти тут нічого не впила, що у тебе не було власної волі, що тебе загукали, одурили, замучили? (Анна плаче). Та ні, признаю ся тобі, в першій хвилі дізнавши ся, що ти вийшла замуж за отсего тумана, я був лютий на тебе. Я був би вбив тебе, коли-б ти була де близько. Я цілими днями бігав мов одурілий по полю і кляв тебе, просив на тебе у Бога найтяжшої карі, найстрашнішого лиха.

Анна (перелякана). Михайле!

Жандарм. Не бій ся, Бог не дитина, щоби слухати прокльонів одурілого чоловіка.

Анна (крізь сльози). Ой, боюсь, що він таки вислухав тебе!

Жандарм (радісно). Що? Значить ти не забула мене? Любиш мене ще, Анно?

Анна (з переляком відпихав его від себе). Мовчи, мовчи! Що ти говориш? Не смій до мене так говорити. Я слюбна жінка, я чоловіка маю.

Жандарм. Е, що такий чоловік! Нині є, а завтра може не бути.

Анна. Як то? Що се значить? Що ти говориш?

Жандарм. Нічого. Так собі. Але як би его не було, то ти...

Анна. Мовчи, мовчи! Не говори! І про чоловіка мого не смій думати нічого злого!

Жандарм. Ет, говори собі! Се ми вже побачимо. Що я про него думаю, то моя річ.

Анна (бере его за рамя). Михайле, що ти думаєш, скажи мені?

Жандарм. Дай мені спокій! Завтра побачиш!

Анна. Завтра? Значить є щось? Ти щось задумав? Щось страшне? О, так! Ба́чу се по твоїх очах! Чула се з твого голосу, коли ти розпитував его про ті шрами. О, я знаю тебе, у тебе камяне серце! Я не буду просити тебе, щоб ти змілував ся над нами, не погубляв нас. Одно тільки тобі скажу, що двоє певинних людей на душу візьмеш!

Жандарм. Я маю в Бозі надію, що ані одного не візьму. Але то одно тобі скажу, що твій чоловік був би дуже добре зробив, коли би був нині дома сидів і не їздив на заробок.

Анна. Зьвір ти, зьвір лютий! Наострив ся пожерти нас і тепер думаш, що найшов притоку. Але Бог тебе покарає, тяжко покарає!

Жандарм (сьміє ся). Ха, ха, ха! Ось гарно: двоє мерців зійшло ся, що за життя любили ся і по смерти одно за друге не забули, а зійшовши ся не мають що ліпшого робити, як сварити ся. Анно, серце мове! Не вже-ж я так ненавистний тобі?

Анна. Чого ти хочеш від мене? Чого прийшов у сі сторони?

Жандарм. Богом тобі клену ся, що я не хотів. Два місяці я вже тут, а знаєш сама, що я доси омивав вашу хату. Аж сьогодні — не знаю, чи Бог чи зла доля завели мене до вас.

Анна. Годі. Чоловік іде! (Стелить постіль, жандарм сідає кінець стола і ніби дримає).

ЯВА ОСЬМА.

Ті самі і Микола в околотом соломи.

Микола (кидає околит на серед хати). Ну, тай шаруга-ж там, Господи! Завтра мабуть нашу хату рівно зі стріхою замете. Адже ледво-м докопав ся з хати до стодоли. (Роздягає ся). А ти що, Михайле, дримаєш? А я думав, що ти з давною знайомою (моргає на Анну) побалакати схочеш. Адже ви колись любили ся...

Жандарм. Е, чи одні то дурниці чоловікови по голові стріляли, поки молодий був. А тепер як чоловіка в війську промуштрували та по босняцьких горах прогнали, та на шандарській службі підгартували, то куди вже єму давні любові згадувати. Та й твоя жінка, вибачай за слово, якась мов прикисла троха. Мабуть міцно її в руках держиш, га?

Микола. Я? Єї? Господи, та вона у мене... Та я би єї... Але що ту говорити! Сьмішно мені старому. А от що сумує та тоскує вона за мною, се правда.

Жандарм. Ну, се вже ваша обоїх річ. Що мені в те мішати ся!

Микола. Так, брате, твоя правда. Муж і жона — одна сотона; чужому нема що туди пальці втиркати.

Анна (стелить жандармови на землі). Ти, Миколо, двері позамикав?

Микола. Ба, а якже! (Позіває). О, пора в стебло. (Хрестить ся і шепотом молить ся до образів).

Жандарм. Та хіба й собі роздягати ся. (Роздягає ся, хрестить ся і лягає на землі). А як би я завтра рано не збудив ся, то будьте ласкаві збудити мене, скоро встанете.

Анна. Добре, добре. (Кладе его карабін на лаву, заглядає до печи і затикає її. Тимчасом Микола скінчивши молитву розперезує ся і лягає на постелі).

Микола. Ти спиш уже, Михайле?

Жандарм. Та дрімаю. Або що таке?

Микола. Та нічого. Добраніч тобі!

Жандарм. Добраніч!

Анна (хрестить ся, відтак стає на припічок і гасить лампу).

Заслона спадає.

Д І Я Д Р У Г А.

Декорация та сама. День. В печі горить. Микола парить березове пруте і крутить уживки. Анна то порасє коло печі, то помагає єму.

ЯВА ПЕРША.

Микола і Анна.

Микола. Ну, держи добре, не пускай! (Крутить). Так. Тепер давай сюда. Най єго хороба спіткає з єго латрами! Плюнув би чоловік на той заробок, а ту ні, їдь знов, щоби того проклятого латра докапартити, щоби він єму стік ся!

Анна. Та чень нині лекше буде їхати, ніж учора. Бач, випогодило ся!

Микола. Ага, випогодило ся! А вчора дорогу замело зо шумом, що й сліду не найти. Ні, я таки не поїду сьогодні. І себе збавлю і худоби, а за що? Нехай він пропадає зі своїми латрами.

Анна. Та то певно, що ліпше не їхати, ніж по свігах з тягаром копати ся. Латри не втечуть, а робота й дома найде ся. Ой, як би ти був учора мене послухав та не їхав!

Микола. А що?

Анна. Та нічого. Але моє серце чує якусь біду. Яка мені нині погань снила ся, то нехай Бог боронить! Десь ніби я коралі сію по хаті, по оборі, по цілім селі, та такі грубі та червоні...

Микола (немов сам до себе). Коралі, то слъози.

Анна. А далі десь ніби на нашу хату з усіх боків пси гавкають, у двері лізуть, у вікна голови пхають, та такі люті та розжерті...

Микола. Люті пси, то напасть.

Анна. А далі десь ніби мене до шлюбу вбирають, а в саме біле: білі черевики, білу спідницю, білу перемітку...

Микола. Сьвят, сьвят, сьвят! Що тобі жінко? Най Бог відвертає від нас усе лихе! Що ти говориш?

Анна. Та що таке? Хіба се що значить?

Микола. Е, що там про се говорити! Сон, мара! На все Божа воля. Не треба ніколи забігати поперед батька в пекло, ось що! (Крутить далі). Гм, і що єго робити з тими латрами, і сам не знаю.

Анна. Може би піти спитати Баби́ча, чи він їде?

Микола. То правда. Як він їде, то ніяково мені лишати ся. Як тільки сани полагоджу, то зараз піду де него. (Кидає готові уживки і сїдає на лаві). Ой, крижі болять! Господи, проробив чоловік свою силу на чужих людий, а тепер для себе лиш останочки лишили ся. Анно!

Анна (коло печі). Чого тобі?

Микола. Що се шандар так рано схопив ся? Я й не бачив, коли вийшов.

Анна. Каза́в, що мусить, служба...

Микола. А знаєш, я як єго побачив, то-м вразу одеревів на місци. В таку годину, в тім мундурі — зовсім здавало ся, що се мертвець з тамтого сьвіта до нас приходить. А чим часом, бачу, він живий.

Анна. А хіба-ж ти перед тим не знав, що він у наших сторонах?

Микола. Я? Та відки я мав знати? Я був певнісенський, що він давно вже зогнив у Босні. Адже-ж твій братьо присягав ся передо мною, що єго нема на сьвітї, навіть карту з війська показував. Тільки то біда, що я неписьменний, то й не міг прочитати.

Анна. Значить, і тебе так само одурили, як і мене.

Микола. Не знаю, по що їм так конечно забагло ся випхати тебе на десяте село.

Анна. А я знаю. Не хотіли мені нічого з вітцівщини дати. Ну, а як би я була пішла за Гурмана, то той би їм був з горла видер. Ти знаєш, який він чоловік. Бояли ся єго, то й постарали ся разом з війтом, що єго, одинака в матери, випхано на війну, а потому скористали з часу, щоби мене також випхати в иньший бік. Ось і вся мудрість.

Микола. Господи, а я й не догадував ся, куди стежка в горох! Чоловік з богачами кумпанії не водив, то й на богацьких штуках не розуміє ся. (Анна проходить коло него, він ловить ві, прихилив і цілує в чоло). Бідна ти моя небого! А ти дуже любила сего Михайла?

Анна (спалахнувши). Ну, що вже про се говорити? Любила, чи не любила, тепер нема що й згадувати. От радше іди сани ладь! Обід уже готов. Поки ти там упораш ся, то вже вистигне як слід.

Микола. Твоя правда, Анно! (Встає і бере уживки). Не час бідному згадками бавити ся, треба роботу робити. Наливай лишень, я зараз буду готов! (Виходить).

ЯВА ДРУГА.

Анна і Микола (за сценою).

Анна (наливає борщ у миску, насипає у другу фасолю і ставить на стіл). Чи дуже любила сего Михайла? Здаєсь, що дуже, коли й доси вся тремчу, всю мене мороз проходить, коли его згадаю. Здаєсь, що таки дуже. А може більше бояла ся его, ніж любила. У, сила у него! Вола за роги хопить та й на землю кине. Господи, таких, як мій, то ему ніщо двох у одну жменю. Самим поглядом, здаєсь, наскрізь тебе прошибає, мов розпаленим дротом. Ох, та й боюсь я его тепер! Боюсь як найтяжшого ворога! І певно, що як він на нас завзяв ся, то зітре нас на порошок, знищить, зруйнує. Бо хіба-ж мій чоловік зможе з ним бороти ся?

Микола (за сценою). Анно, гов, Анно!

Анна. А чого тобі?

Микола. Де ти рептюх поділа? Най коням сіна накладу.

Анна. Та рептюх осьде в сінях; я давно сіна наклала, ходи їсти! (Вигортає огонь із печі).

Микола. Зараз, тільки ще лещети поладжу. Десь два лещети випали.

Анна. Та лиш лещети на потому, не втечуть! Ой, Господи, чим далі, тим чогось гірше мені робить ся. Моторошно мов перед пожаром. Усе мені здає ся, що ось-ось якесь нещастє...

ЯВА ТРЕТЯ.

Микола і Анна.

Микола (скрипнув дверми входячи). Н-ну!

Анна (схопуєсь від печі). Ох! Се ти?

Микола. А тобі що такого, жінко? На тобі лиця нема!

Анна. Нічого, нічого. Щось мені недобре зробило ся. Се ма-
буть від печі... Я трошка загоріла, та голова крутить ся.

Сідай лишень, та їдж, я напюсь води, то мені лекше буде.

Микола (сідає за стіл, хрестить ся і бере ложку). Та ходи й ти
обідати. Мені якось самому страва в рот не лізе.Анна. Е, що там! Не прибагай собі нічого, їдж! А я тим
часом піду до Бабича, та спитаю єго, чи їде він у ліс.Микола. Га, коли так, то йди. Троха пройдеш ся, то чень
і голова перестане боліти. Іди, іди! (Їсть).Анна (накидає на голову хустку і направляє ся до дверей. В тій хвилі
двері відчиняють ся. Входить жандарм, вїйт, Бабич, присяжний
і ще один селянин.

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Микола, Анна, жандарм, вїйт, Бабич і один селянин.

Вїйт (входячи). Слава Ісусу Христу!

Микола. Слава на віки. Просимо до обїду!

Вїйт. Обїдайте з Богом сьвятим, най Бог благословить!

Микола. Сїдайте, пане вїйте. Що вас ту до нас приводить?

Вїйт (сідає на ослоні плечима до стола, жандарм на лаві, при-
сяжний і селянин стоять і роззирають ся по хаті). Гм, так собі.
Маємо до вас маленьку справу.

Микола. До мене? А то що такого?

Вїйт. Ви вчора сказали пану шандареви, що були в ночі
в коршмі на Купівю?

Микола. Та був. Не в коршмі, а під коршмою.

Вїйт. І пізно в ночі?

Микола. Та пізно. Вже за мною, бачу, ніхто не їхав.

Вїйт. Ви приїхали до дому закровавлений?

Микола. Та... та... так.

Жандарм. Що? Ви й до дому закровавлений приїхали? Я
сего від вас не чув. Господине, правда се?

Анна. Та правда. Я сама єго обмила.

Жандарм. О, се важна річ. (Пише в книжечці). А ви-ж сказали, що в лісі скалічились ще як латри брали. Значить, ви й до міста їхали закровавлений і з міста вертали у крові?

Війт. Він вам так казав? Ну, се неправда. Він в місті був здоровісінький і зовсім чистий. Я прецінь его сам бачив на жупі.

Микола. Скажіть же всю правду, пане війте.

Війт. Яку всю правду?

Микола. Адже-ж се ви самі мене так покровавили.

Жандарм (схапує ся). Що, що, що?

Війт. Брешеш, Миколо. То правда, що ми троха з тобою перемовили ся за ті поліца, але покровавити тебе я ані гадки не мав.

Микола. Я маю на те сьвідків. Я навмисне не змивав крові в себе і до дому так приїхав, щоби вас до суду завдати.

Війт. Ха, ха, ха! Мене! До суду!

Жандарм. Яких сьвідків маєте?

Микола. Та от кум Бабич і кум Калинич також там були, то можуть посьвідчити.

Бабич (скробає ся в голову). Та бути я був, то нема що казати; але того я не видів, щоби вас кум начальник покровавив. Ударив вас поза вуха, то правда, але щоби вас отак подрапав, то я того не можу посьвідчити.

Селянин. І я також не можу.

Жандарм. Миколо Задорожний, я вас арештую. (Видобуває з торби залізні ланцюшки з наручниками). Давайте сюди руки і не думайте опирати ся, бо вам гірше буде.

Анна. Ой, горечко моє!

Микола. Арештуєте? Мене? За що?

Жандарм. Ви самі певно ліпше знаєте, за що. Вчорашної ночі на Купіню в коршмі всіх жидів вирізано.

Микола. Ой, Господи! То я би мав у тім бути?

Жандарм. Я не знаю. Дай Боже, щоби ні. Але скажіть самі, чи против вас усе не сьвідчить? Коли ви невинні, то не маєте чого боятися, на суді ваша правда покаже ся. Але я мушу своє зробити. Давайте руки!

Микола. Бог видить мою душу. Я невинний. Робіть зі мною, що хочете. (Подає руки, жандарм заковує его).

Жандарм. Так, то розумно. А тепер скажіть мені, де ті чоботи, що ви вчора мали на собі?

Микола. А онде стоять у зачіпку.

Жандарм. Присяжний, подайте їх сюди! (Присяжний подає, ввійт і жандарм оглядають їх до вікна). Є! Ось кров!

Війт. І ось тут є!

Жандарм. То сумно. Відложіть на бік!

Микола. То з мене кров, як я їхав.

Жандарм. Се вже будете в суді толкувати, се до нас не належить. Ви мали з собою сокиру? Де вона?

Микола. Он під лавою.

Жандарм. Присяжний, подайте її сюди! (Присяжний подає, жандарм і ввійт розглядають). Є й тут кров. Ось на топористиці.

Війт. І ось на обусі. І ось на лезі.

Жандарм. Відложіть на бік! А тепер покажіть кожух! (Оглядають кожух). Є й тут. Відложіть на бік. (Іде до постелі і шукає під подушками в соломі. До Анни:) Отворіть скриню!

Анна (весь той час стояла мов остовпіла, не рушає ся з місця, тільки глядить на него).

Жандарм. Чуєте, жінко, отворіть скриню! (Коли вона не рушає ся, він виймає їй ізза пояса ключ, відчиняє скриню і разом з війтом починають першукувати все). Ну, тут нема нічого. Папе ввійте, присяжний і ви свідки, ідїть з ним і перешукайте все обійсте, шопу, комору, стодолу, всякі скритки! А я тут переслухаю господиню.

Війт. Ну, Миколо, ходи з нами!

Микола. Господи, Ти знаєш, за що на мене такий тяжкий хрест посилаєш, нехай буде твоя воля! (Виходить, за ним ввійт, присяжний і селяни).

ЯВА ПЯТА.

Жандарм і Анна.

Жандарм (по їх відході хвилю мовчить, стоячи недвижно серед хати напротів Анни, котра стоїть коло вигаслої печи. Відтак він випростовуєсь і підносить голову. Остро): Анно!

Анна (підводить голову, глядить на него з невисказаною трівогою і опускає очі).

Жандарм. Сюда ходи!

Анна (підходить до него і зупиняє ся).

Жандарм. Блише, ближше! Гляди мені в очі! Просто!

Анна (силуєсь глядіти, тремтить уся, потому кидаєсь перед ним на коліна) Михайле! Михайле! Не муч мене! Не можу я глядіти на тебе! Ти такий страшний!

Жандарм. Дурна! Чого тобі бояти ся? Для злодіїв, розбійників я можу бути страшний, се моя служба. Ти не бій ся!

Анна. Але-ж він нічого не винен! Михайле! Що ти наговорив на него? Клянусь тобі, він не винен!

Жандарм. Хто він? А, твій Микола! Ну, а може й винен?

Анна. Ні, ні, ні! Ніколи! Він такий добрий, він хробака дармо не ростопче, не то щоб чоловіка вбив!

Жандарм. А мене вбив! Мене зробив нещасливим! Ні, не говори мені про него! Яке мені до него діло? Я ему не ворог, а трафили ся такі сліди, що против него свідчать, то я мушу его арештувати. Мушу, чуєш? Се моя служба. Коли він не винен, то в суді его правда покаже ся.

Анна. Так чого-ж ти від мене хочеш? Я прецінь з ним не була, нічого не знаю. Лиш то знаю, що приїхав кровавий і казав, що его вїт побив.

Жандарм. Байдуже мені про се. Будеш те в суді говорити. Я про що інше хочу з тобою побалакати. Анно, диви ся мені в очи! (Бере єї за плечі і вдивлює ся їй в очи). А ти ще молода, гарна, свіжа! Анно, любиш мене?

Анна (тремтить). Михайле, пусти мене!

Жандарм. Ні, не пущу! Скажи зараз, любиш мене?

Анна (відвернувшись). Ні, ні, не люблю! Ти страшний! Не люблю!

Жандарм (грізно). Гляди мені в очи, чуєш? (Анна дивить ся ему в очи). Скажи тепер, любиш мене?

Анна. Михайле! Братчику мій, не муч мене! Коли оттак впираєш у мене свої очи, то мені так важко, так страшно! Сама не своя стаю!

Жандарм. Дурниці! Говори, любиш мене?

Анна (ледви чутно). Люблю.

Жандарм. Ще раз скажи! Голосійше!

Анна. Люблю.

Жандарм. Памятай же. І будеш моєю? Стій просто, не трясь ся! Знай, що від мене не втечеш! О, я не такий, щоб тебе з рук пустити! Рав мені щастє всміхнуло ся по

тільких роках, то вже я тепер не випущу его! Зубами в него вію ся, а не випущу. Говори, будеш моєю?

Анна. Ради Бога, Михайле! Не говори сего! Я слюбна жінка! Я присягала. Гріх мені таке слухати, гріх подумати про таке!

Жандарм. А не гріх було дати мені слово, а потому вийти за другого? Не гріх украсти моє щастє?

Анна. І моє вкрадено, голубе мій! І моє серце розбито, і мене з нелюбом спаровано! З туманом оттаким, що з ним ні в кут, ні в двері, що з него люди сьміють ся, що хіба хто не хоче, той з него не глузує! А ти ще дорізати мене хочеш!

Жандарм. Дарма, дурне говориш! Коли се правда, що кажеш, то будь моєю! На злість тим, що нас розлучили. На перекір тим, що наше щастє вкрали. Ми его відокрадімо, наше щастє!

Анна. Бог нас покарає, Бог!

Жандарм. Не слухай того! Бог нашої муки не потребує. А трафілась нам нагода, то й пожиймо свобідно та по коштуймо щастя.

Анна. Чи довго воно потриває?

Жандарм. Щастє ніколи довго не триває. Щастє все — день, година, одна хвилина.

Анна. А потому?

Жандарм. Потому? Мені то в голові, що потому буде! Доси бідували та мучились і потому те саме буде. Овва, велика невидальщина. Хіба тобі страшно?

Анна (не зводячи з него очий, ледве чутно). Ні, не страшно.

Жандарм. Так хочеш бути щасливою?

Анна (так само). Хочу.

Жандарм. Хоч би те щастє було лиш день, година, одна хвилина?

Анна (так само). Хочу.

Жандарм. Так будеш моєю?

Анна (так само). Буду.

Жандарм. Памятай же! Держу тебе за слово. А як і тепер мене одуриш, то горе тобі! Я страшно пімщу ся на тобі і на нїм.

Анна (так само). Ні, не одурю.

Жандарм. Ну, продрухай ся! Що се ти мов кризь сон говориш? (Потрясає єї за плечі). Ось вони надходять. Плач, руки ламай, щоби нічого не догадали ся. Проси мене, щоби я єго помилував. А як відведуть єго до міста, то я до тебе навідаюсь.

Анна (з заломаними руками стоїть мовчки коло печі).

ЯВА ШЕСТА.

Ті самі і Микола скований, вїйт і селяни.

Жандарм. Ну що-ж, вїйте, найшли що підозріного?

Вїйт. Нічогісїнько, пане шандаре. Тільки на санях двох лещетів нема, а на третім троха кровю замазано.

Жандарм. Ага, се також важне. (Записує в книжці). Ну, а тепер ведіть єго. І отсі річи заберіть. Лещет із саній виняли?

Присяжний. Я виняв, ось він.

Жандарм. Добре. Возьміть, а пантруйте, щоби кров не стерла ся. А ви вїйте форшпан для нас вистарайте. По снігу тяжко буде арештанта аж у місто пішки гнати. А може у него спільники є, то щоб де в лісі не напали та не відбили.

Микола. Господи! Що се зо мною діє ся? За що на мене така кара тяженька?

Вїйт (шкробає ся в голову). О форшпан, пане шандаре, тяжко буде нині. В кого є тягло то всі потягли на заробок, то до латрів, то до кльоців. От, хіба би єго власні, Миколові коні взяти і в єго сані запрягти.

Жандарм. А що-ж, і се можна.

Вїйт. То тут може хто небудь з вами присісти: буде кіньми гнати і потому назад приїде.

Жандарм. Дуже добре. Мені ще й так мабуть приїде ся сюди вернути, за спільниками шукати.

Вїйт. То ще й ліпше. Ану, куме Бабичу ідіть та запрягайте!
(Бабич відходить).

Микола (котрий доси сидів на ослоні та втирав руками сльози).
Анно!

Анна (мов остовпіла). Чого тобі, Миколо?

Микола. У тебе чиста душа, невинна... Молись Богу, щоб швидко й моя невинність виявила ся.

Анна. Чиста душа.. А хіба ж твоя менше чиста?

Микола. А господарства пильнуй! Не багато у нас тої мі-
верії є, то щоб і те не пропало. А на адукатів не трать ся,
щоби мене боронили. Маю в Бозі надію, що й без них
мене Отець милосердний із того пещастя вийме.

Анна. Га, коли так кажеш...

Микола. Так, так, так, не роби того. Здай ся на Бога. А
тільки... (Тремтить, его лице кривить ся до плачу, руки судо-
рожно обіймають єї). Анно! Аннице моя! Тільки ти... не
забудь мене! (Утирає очи).

Анна. Ну, що ти, Миколо! Чи слід тобі при чужих людях
плакати? Вспокій ся! Бог нас не лишить.

Микола. Га, Божа воля! Най він з усіми нами робить, що
задумав. Ходімо, люди добрі! (Цілує Анну і виходить, за
ним жандарм, війт і др. Анна по его відході хоче кинути ся до
дверей і зупиняє ся, хапає ся за голову, відтак ломає руки). От
тобі й ангели божі понад хатою перелетіли!

Заслона спадає.

Д І Я Т Р Е Т Я .

Місце перед коршмою. З правого боку сільська дорога, з лівого високий пліт, в глибині сцени коршма з широкою, отвореною брамою. Під коршмою ослови, коло плота грубі дерев'яні колоди, на котрих можна сидіти.

ЯВА ПЕРША.

Три дівчини виходять з коршми, по недільному убрані.

Перша дівчина. Живенько сестриці, живенько біжіть, та скликайте парубків!

Друга дівчина. Або що? Що казав Шльома?

Перша дівчина. Буде музика. Біжіть!

Третя дівчина. Ба, а вїйт позволив?

Перша дівчина. Та видно позволив, коли Шльома каже.

ЯВА ДРУГА.

Вїйт і дівчата.

Вїйт (надходить улицею і завертає до коршми, зачув їх слова).

Ага, ви вже про музику! Не позволив вїйт, не позволив, і не дозволить ніяким сьвітом.

Третя дівчина. На маєш! А чи я не казала?

Друга дівчина. Як то, то й на пуціне музики не буде?

Вїйт. А не буде, не буде.

Перша дівчина. Не слухайте, сестриці! Біжіть живенько! Коли Шльома казав, що буде, то вже певно буде! (Беруться за руки і сьміючись вибігають).

Вїйт. Ах, ти сороко трескітлива! То в тебе Шльомина слово старше, ніж моє? Чекай но ти! (Грозить на нею костуром, відтак поправивши на собі кожух, іде до коршми).

ЯВА ТРЕТЯ.

Настя і ще дві жінці виходять з коршми.

Настя. Та куди ви, кумо?

Перша жінка. Та хіба би до дому.

Настя. Е, маєте час. Там у вас, Богу дякувати, діти не плачуть. Ось посідаймо тут на колоді. Адить, як сонечко пригріває, аж любо посидіти. Ще тільки пущине, а ту вже немов би весна починала ся.

Друга жінка. Та й справді сядьмо. Нікуди нам квапити ся. Чую, що музика буде, то подивимо ся, як молодіж гуляє. (Сідають).

Перша жінка. То кажеш, кумо Насте, що з Миколою зле?

Настя. Дух сьвятий з нами, кумочко! Кажуть, що єго таки вішати будуть.

Обі жінки. Господи! (Хрестять ся).

Перша жінка. І хто би був подумав, що він душогуб! Такий тихий, та смирний...

Друга жінка. Ой кумонько, чоловік усе чоловіком, а нечистий, бодай моци не мав, усякого підкусить.

Перша жінка. Ба, та чути, що там великі гроші у Абрамка забрали. Не знати, чи віднайдено їх?

Настя. Де там, ані сьліду. Микола мовчить як заклятий, не хоче спільників видати.

Перша жінка. От дурний! Ніби то єму що pomoже, як він буде гнити, а ті уживати.

Друга жінка. Га, то у них уже такий злодійський закон, що один другого не сьміє видати, аби і сам туй погибав.

Перша жінка. То кам'яні душі. Господи! І десь такі люди родять ся і материне молоко ссуть і по землі ходять і пісень сьпівають!...

Друга жінка. Ні, кумо, пісень вони не сьпівають. Ніколи не сьпівають. Хіба ти чула коли, щоб Микола сьпівав?

Перша жінка. Та й справді! Від коли єго знаю, то пісні я від него ніколи не чула! Отто диво!

Друга жінка. Ну, а що-ж єго жінка? От іще бідна! Така молода, така красна, і з такого роду славного!... Таже про єї вітця по всіх селах слава йшла. Перший богач був на весь повіт, і ліпотент громадський. А тепер ось на яке зійшла!

Настя. Ой кумонько! Не знаєте ви, що то за жінка.
Перша жінка. Ну, або що?

Настя (понижав голос, з притиском). Остатна!

Обі жінки (бють ся об поли руками). Що ви кажете?

Настя. Що чуєте. Адже ми близькі сусіди. То я ніби не
зважаю, але все добре бачу, що у неї робить ся.

Обі жінки. Ну, та що, що? Розкажуй!

Настя. Та що вам розказувати? Гидко розказувати. Знаєте,
з ким собі заходить? З шандаром. З тим самим, що єї
чоловіка до криміналу завдав.

Жінки. Господи!

Настя. Вона здавна з ним любила ся, ще дівкою будши.
Він з того села, що й вона. А єї брати силою видали
за Миколу.

Жінки. Ну, се ми знаємо. Але з шандаром!...

Настя. Він у неї два рази що тижня ніч ночує. Смерком
приходить, досвіта відходить. Він, бачите, за Миколо-
вими спільниками пошукує. Мойому чоловікови сам так
казав, а якже!

Жінки. Господи!

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Анна, жінки і Настя.

[Підчас тої розмови сцена звільна заповняє ся парубками і дівчатами.
Вони стоять купками, гуторять, сьміють ся. Старші жінки і чоловіки
одні проходить улицею, другі заходять у коршму, або виходять із неї].

Анна (входить одягнена по недільному, оглядає ся боязко і наближуєсь
до сидячих жінок). Слава Ісусу Христу!

Перша жінка (холодно). Слава на віки!

Анна. А не було тут?... (Уриває і озирає ся).

Друга жінка. Ви за своїм чоловіком озираете ся? Ні, не
було єго тут!

Анна (обертась до неї залякана). За чоловіком? Ні, я не за чо-
ловіком.

Настя (з ущипливим докором). А ми тут власне про него зга-
дували, кумо Анно, чуєте? Кажуть, що він дуже слабій.

Анна (мов неприємно). Слабій? Я не чула, а що єму таке?

Настя (так само). Та вішати єго мають.

Анна (стрепенула ся, а далі бачучи, що Настя з неї кпить, відповідає

також ущипливо). Вішати? Га, се така слабість, що я ему на неї не пораджу. Як завинив, то нехай покутує.

Настя (відвертає ся від неї плечима, до першої жінки). А знаєте, там один чоловік із Непитова сидів з ним у одній казні, а тепер вийшов. То розповідав моему чоловікови. Переказував, каже, з вашого села Задорожний: Просіть там мою жінку, щоби мене хоч раз відвідала. Нехай мені який крейцар передасть, чисту сорочку принесе. Та й нехай мені адвоката найме.

Анна (відходить на улицю і щезає).

ЯВА ПЯТА.

Ті самі, без Анни. Парубків і дівчат більше сходить ся. Гомін.

Перша жінка. Огидниця!

Друга жінка. Погане зіле!

Настя. Без серця вона! І відразу се було видно. Адже як его брали, то аби вам слово сказала, аби одну сльозу проронила, як чесній жінці годить ся! Де там!

Перша жінка. Цікава я, за ким вона тут шукала?

Настя. Та за ним, за ним! За своїм шандаром.

Перша жінка. Ба, а він хіба тут є?

Настя. Нині я виділа его в церкві. Видно, що є.

Друга жінка. Та й мені здаєть ся, що я его бачила, як до вїйта йшов.

Настя. Вона певно ждала на него в хаті, а не можучи діждати ся, пішла за ним по селі шукати.

Друга жінка. Ну, сего би вже було за богато. Хіба би весь встид загубила.

Настя. А ви думаєте, що не загубила? Ану, побачите! Вона тут ще з ним і танцювати буде.

Жінки. Тьфу! Пек осина!

ЯВА ШЕСТА.

Ті самі, музики, потім вїйт.

Гомін серед молодіжи. Музики ідуть! Музики! Ладьте місце для музик! (Кілька парубків виносять підвисшену лаву з коршемвих сїний і ставлять з надвору під стївою). Ось так! Тут буде добре!

Музики (три селяни, один з скрипкою, другий з басом, третій з рещетом входять, кланяються на всі боки, відтак вилазить на лаву, де їм тимчасом поставлено стільці. Вони сідають і потягуть смічками по струментах, трібуючи їх. Гомін довкола, сьміхи, жарти. Сцена заповняє ся).

Війт (виходить із коршми, грізно). А тут що? (побачивши музику). А ви що тут робите? Хто вам позволив?

Музики (встають, знімають шапки, скрипник говорить). Пане начальнику, нас закликали. Ми люди зарібні. Не наше діло питати дозволу. Нас закликали, казали, що можна.

Війт. Хто вас закликав?

Скрипник. Та парубки, а хто-ж би. Он Андрух, та Олекса та Степан. (Товпа стихає. Три парубки виходять наперед і кланяються війтови).

Війт. А вам чого треба?

Перший парубок (кланяє ся). Та ми би просили, пане начальнику, щобсьєте дозволили трохи потанцювати. Нині пущине, то вже остатній раз.

Війт (строго). А чий ти?

Парубок. Та Василя Півперечного, Олекса.

Війт. А був ти нині в церкві?

Парубок. Та був, пане начальнику.

Війт. А чув ти, що єґомость наказували?

Парубок. Та чув, пане начальнику.

Війт. А наказували вони вам на музику та на танці до коршми ходити?

Парубок. Та не казали.

Війт. Ну, а ви так слухаєте наказу?

Парубок (чухаєсь в потилицю і вьсміхаєсь). Та хто би там того слухав, пане начальнику! Наші єґомость старенькі, хіба вони знають, чого молодим потрібно? То вже як ви позволите... То від вас залежить, а не від єґомостя.

Другі парубки. Так, так! Ми вже пана начальника просимо дозволити нам.

Війт. Не позволяю! Не можна.

ЯВА СЕМА.

Ті самі і Шльома.

Шльома (вибігає з коршми з фляшкою і чаркою). Як то не можна? Чому не можна? (До парубків) Ні, ні, не бійте ся, пан на-

чальник жартують. Чому би не було можна? (Наливає чарку) Ну, пане начальнику, дай вам Боже здоров'я!

Війт. Ні, Шльома, раз тобі сказано, що не можна, то не можна. Я випити випю, бо щось мене в трунку млоїть (не) і заплачу тобі, але танців ані музики мені не сьміє бути.

Шльома. Але-ж пане начальнику, ви не маєте права мені наказувати. Се мій заробок. У мене є патент.

Війт. Патент? Який патент?

Шльома. Як то який? Цісарський патент. З печаткою! Ось дивіть! (Витягає зза пазухи папір зложений у десятеро і подає его війтові).

Війт (незручно розвиває папір, обзирає его на різні боки, очевидно не вмюючи читати, а відтак віддає жидови). Га, сли так, сли маєш патент, то інча річ. То вже не моя власть.

Шльома. А видите? Чи я не казав, що музика буде? Ну, хлопці, чого стоїте? Беріть ся до дівчат! Адіть, як вони нівроку настроїли ся танцювати. А ви, музики, вицете?

Музики. Ба, та нам так і належить ся.

Басіста. Сам Бог приказав.

Шльома (частує їх). Ну, пийте-ж, пийте, а грайте добре!

Музики. То вже наша річ.

Війт. А памятайте мені, щоби все порядно, без образи божої!

Шльома. Чуйте, що пан начальник каже? Без образів божих!

Війт. А скоро сонце зайде, зараз мені перестати і до дому розходити ся. Я ту присяжного пришлю, щоби ніхто не сьмів...

Шльома. По що, пане начальнику? По що присяжного трудити? Хіба я сам не знаю, що ся належить? Як прийде той час, то вже я сам їм скажу, що треба перестати. Ну, ну, бавте ся! А ви, пане начальнику, ходіть зо мною, я вам маю щось дуже ладне сказати. (Тягне его до коршми).

ЯВА ОСЬМА.

Ті самі, без війта і Шльоми.

[Юрба розступає ся, прочищуючи місце по середині. Старші чоловіки і жінки засідають то коло музик, то попід стіною на ослонах, то на колодах. Діти вилізять на пліт. Парубки і дівчата у дві лави стоять довкола. Музика зачинає грати].

Один парубок. Гей, погуляймо нині! Нехай лихо сьміє ся! Ану, музики, коломийки! Та такої врїжте дрібної, щоб

аж жижки трусили ся! (Музики грають коломийки, кілька пар танцює. По якімось часі музики уривають, танцюючі стають).

Парубок. А то що? Чого ви стали?

Скрипник (показує смиком на улицю).

Гомін. Шандар! Шандар! Той, що Миколу до криміналу завдав! (Всі стихають, на лицах видко неспокій, а навіть óстрах).

ЯВА ДЕВ'ЯТА.

Ті самі, жандарм і Анна.

Жандарм (тягне Анну за руку). Але ходи-ж бо, ходи! Чого тобі онимати ся?

Анна. Бій ся Бога, Михайле! Пусти мене! Ади, люди ззирають ся.

Жандарм. Ну, то що, що ззирають ся? Кому цікаво, нехай дивить ся. А мене то що обходить? Я з людського диву не буду ні спитий, ні голоден.

Анна. Але встидно. Лице лупає ся. Шепчуть, пальцями показують.

Жандарм (грізно дивить ся на неї). Анно, я думав, що ти розумна жінка, а ти все ще дурниці плетеш. Після того, що стало ся, ти ще можеш вважати на людські позирки і пошепти! Тьфу, чисто бабська натура!

Анна. Михайле!...

Жандарм. Ні, не кажи мені так! Не хочу тебе знати ані бачити, коли ти така.

Анна. Михайле!...

Жандарм. Ну, так ідеш?

Анна. Господи, що-ж я маю робити!...

Жандарм. І танцювати будеш зо мною?

Анна (з жахом). Тут? При всіх?

Жандарм. Ти знов своє? Ані слова більше! Будеш, чи не будеш?

Анна (шепче). Господи, додай мені сили! (Подає ему руку. Обов наближають ся до юрби перед коршмою).

Жандарм. Слава Ісусу!

Селяни і селянки (кланяють ся). Слава на віки!

Жандарм. Я чув тут перед хвилею музику, бачив танець...

Парубок. Ну, а хіба що? Не вільно нам?

Другий парубок. Нині пушціне.

Третій парубок. Нам пан начальник позволив.

Жандарм. Ну, ну, а я нічого не кажу. Потанцюйте собі.

Ну музики, грайте! Най почую, як ви тут у Незваничах умієте. Може й мене охота візьме з вами покрутити ся. Позвольте, хлопці?

Парубки. О, просимо, просимо! (Музика грає. Жандарм послушавши троха, бере Анну за руку і відходить з нею до коршми.)

ЯВА ДЕСЯТА.

Ті самі без жандарма і Анни.

Перша жінка. Та й справді пішла з ним.

Друга жінка. Видно, що їй зразу ніяково було. Троха протвилась.

Настя. Ще не привикла, кумо. Але привикне швидко. Він її привчить.

Друга жінка. Та й страшний же! А найстрашнійший, як усьміхає ся. Так ті зубищі білі та великі виставить, що здає ся чоловікови: ось-ось укусить. (Музика, танці. По хвили жандарм і Анна виходять з шинку, беруть ся за руки і пускають ся також у танець.)

ЯВА ОДИНАЙЦЯТА.

Ті самі, жандарм і Анна (танцюють. Помалу танцюючі пари розступують ся. На всіх лицах обуренє. Жандарм і Анна лишають ся самі).

Жандарм (побачивши се зупиняє ся, грізно). А се що? (Обертає ся кругом). Чому не танцюєте?

Парубки (кланяють ся, лукаво). Нам досить.

Жандарм. Як то? Не хочете більше?

Один парубок. Ні. Помучились.

Жандарм. Хлопці, се ви задля мене?

Парубок. Може й так.

Жандарм. Що? Ви сьмієте мені такий встид робити?

Парубок (сьмілійше). А пан сьміють нам такий встид робити?

Жандарм. Який?

Парубок. Танцювати з такою жінкою.

Жандарм. З якою?

Парубок. Самі то ліпше знаєте, з якою. Ми з нею не танцюємо.

Жандарм. Але я з нею танцюю. Ви мені не сьмієте встиду робити. Я цісарський слуга.

Парубок. Ми всі цісарські. А до танцю ви нас не присилуєте.

Жандарм (мякше). А може й присилую. (Кричить). Жиде! Гей, Шльома!

ЯВА ДВАНАЙЦЯТА.

Ті самі і Шльома, за ним вїйт.

Шльома (з лїваром у руці). Чого вам треба, пане постенфірер?

Жандарм. Відро горівки й пів бочівки пива для всеї громади, на мій рахунок, розумієш? А зараз!

Парубок. Ви, пане шандаре, дармо не експенсуйте ся! Ми вашої горівки анї вашого пива пити не будемо і в танець з отсею кобітою не підемо. Ми анї вам анї їй чести не уймаємо. Що собі маєте, то собі майте, але танцювати з вами не можемо. Вільно пану начальникови заборонити нам дальше бавити ся, то ми розійдемо ся. Гей, хлопці, дівчата, ходімо домів!

Вїйт (стає по серединї). Гов, гов! А ту що таке стало ся?

Парубок (кланяє ся). Нічою, пане начальнику. Потанцювали, та й до дому йдемо.

Вїйт. Ба та так живо?

Парубок. Адже єгомость остро заказували.

Вїйт. Ти блазню оден! Мені тото будеш пригадувати? Каді такому, що носа не має, а не мені. Ти думаєш, що я такий дурень і не бачу, що тут діє ся?

Парубок. Ну, то чого-ж пан начальник питають ся?

Вїйт. Мовчи, дурню! Хлопці, встид вам таке робити! Пан шандар нині ваш гість, самі ви єго впросили — не бійте ся, я бачив через вікно! Ну, а тепер такий бешкет єму робите? Фе, так не гарно.

Парубок. А нам випадає з такою разом танцювати?

Вїйт. Анна порядна господиня! Чого ви від неї хочете?

Парубок. Чоловіка вішати мають, а вона тут буде танцювати. То так порядна господиня робить?

Вїйт. Не слухайте того, діти! Се брехня. Єї чоловіка ще не судили, ще не знати, чи він що винен, а без суду нікого не вішають. А коли пан шандар не цурає ся вести єї

в танець, то ви не маєте права нею цурати ся. Ну, ну, не фиркайте ся, а будьте раді, що вам дозволено бавити ся. А ви, пане шандаре, не противте ся дїтвакам. Самі бачите, вони то не з злого серця. Ну, музики, ну, грайте! (Музики грають; звільна, мливо починають ся танці. По якімось часі жандарм з Анною знов пускають ся в танець. Нараз на півтакті музика уриває, пари крім жандарма і Анни стають мов вкопані).

ЯВА ТРИНАЙЦЯТА.

Ті самі, по хвили Микола.

[Музики і часть танцюючих бачуть Миколу ще заким він появил ся на сцені. Жандарм і Анна обернені до него плечима].

Жандарм (тупає ногою). До стосог кадуків! А се що знов? Чого ви урвали? Гей, музики! Ви хочете...

Музика (мовчки показує смиком).

Жандарм (обертає ся, побачив Миколу). Га, а се що?

Микола (в кожусі, оброслий бородою, з вузликом на плечах, входить і кланяє ся народови). Слава Ісусу Христу!

Всі. Слава на віки!

Анна (побачивши его, скрикує). Господи! Пропала я! Микола!

Микола (всьміхає ся сумовито). А, що бачу, і моя жінка тут. Ото добре. І ви тут, пане шандаре? Та, бачу, я вам забаву перервав?

Жандарм. Ну, як ся маєш, Миколо? Що в тобою чувати? Пустили тебе?

Микола. Та, Богу дякувати, пустили.

Жандарм. Дуже мене то тішить (підходить і подає ему руку). А знаєш, кому за се маєш дякувати?

Микола. Та відки мені знати? Хіба мені там скажуть? Прийшли, отворили казню, казали забирати ся, та й по всему.

Жандарм. Мені маєш подякувати.

Микола. Тобі? А то як?

Жандарм. Бо я таки віднайшов правдивого убійцю. Та й то не одного, а цілу кумпанію. Не нині то завтра їх арештую. Коштувало мене се труду, то певно. Був чоловік і в такім, що мало сам головою не наложив, ну, але знаєш, як я тебе арештував, то так мене щось коло серця почало нудити. Все мені здавало ся, що ти не винен

і будеш думати, що я тебе доброхить в біду ввалив. І я не міг спочити, поки не натрафив на слід убійників.

Микола (кланяє ся ему). Най тобі Бог заплатить за все добре, а за зло... (глядить з докором на Анну). Злого най вам Бог не памятає!

Жандарм (сьміє ся). Ну, злого! Так багато злого я нікому не зробив. Мені може дехто більше зробив злого, а я нікому не випомінаю.

Микола (поспішно). Я також ні, також ні! Хорони Господи! Що там випомінати.

Жандарм. А я от нині твою господиню ледво витягнув силмиць з дому, щоби троха провітрила ся, та між людий показала ся.

Микола. Спасибі, спасибі тобі, що хоч ти за неї дбав. Чув я, там, у тім пеклі, чув, як ти її дозирав. Спасибі! (Кланяє ся). Ну, Анно, а ти що так стала, мов осуджена? Чому не витаєш ся зі мною?

Анна. Будемо ще мати час витати ся. Що тут перед усіми людьми?

Микола. Правда, правда. Се домашнє діло, ніщо єго перед людьми показувати. Ну, так ходімо до дому. В ласці Божій оставайте ся, люди добрі! (Кланяєсь і пускає ся іти. Анна за ним).

Жандарм. Миколо, гов! А постій но!

Микола (озираєсь). А чого тобі?

Жандарм. Ба, а мене не кличеш до себе? Адже-ж нині празничний день, треба єго якось обілляти. Го, го, не думай, що се тобі так увійде ся!

Микола (заклопотаний). Що-ж, коли твоя ласка... А я, правду кажучи, не думав...

Жандарм. Де ти в своїм житю коли що думав! Усе другі за тебе думали. Так чекай же, не знаєш ти чести, то я тебе погощу. Гей жиде!

Шльома (вибігає з порожніми шклянками). Чого вам потрібно?

Жандарм. Фляшку горівки, вишняку, що там ще маєш доброго, спакуй у кошик, а зараз! Плачу готовими.

Шльома. Ни, ни, чи я то від пана постенфірера домагаю ся? А куди того відіслати?

Жандарм. До Миколи. А живо!

Шльома. Добре, добре! (Відходить до коршми).

Жандарм (махає шапкою). Ну, люди, будьте здорові!

Настя (воркоче за ним). На зломану голову! (Музика. Парубки і дівчата знов лагодять ся до танцю).

Заслона спадає.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Хата Миколи.

ЯВА ПЕРША.

Анна сама.

Анна (під вікном мотає пряжу на мотовило і числить нитки). Одиннадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять. (Зупиняє ся). Семий день уже его нема. Чень нині прийде. І боюсь его, і жити без него не можу. (Мотає далі). Шіснадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять. (Зупиняє ся, зажмурює очі і задумуєсь). Який страшний! Який грізний! А що за сила! Здаєсь, як би хтів, то так би і роздавив мене і того... мойого... халяпу. Поглядом одним прошиб би. І чим страшнійший, чим острійше до мене говорить, тим, здаєсь, я більше люблю его. Вся тремчу, а так і здаєсь, що тону в нім, роблюсь частиною его. І нема у мене тоді своєї волі, анї своєї думки, анї сили, анї застанови, нічого. Все мені тоді байдуже, все готова віддати ему, кинути в болото, коли він того схоче! Ах! (Мотає далі). Двадцять і одна, і дві, і три, і чотири. (Зав'язує пасмо). Та й чи-ж не віддала я ему все, все, що може віддати жінка любому чоловікови? Навіть душу свою, честь жіночу, свою добру славу. Присягу для него зломала. Сама себе на людський посьміх віддала. Ну, і що-ж! Мені байдуже! Він для мене все: і сьвіт, і люди, і честь і присяга. (Мотає). Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість...

ЯВА ДРУГА.

Жандарм і Анна.

Жандарм (входить). Добрийдень, Анно! Ти сама?

Анна (випускає з рук мотовило і веретено). Ах! То ти? Де-ж се ти так довго? Чому не приходив тільки час?

Жандарм. Де чоловік?

Анна. А он у стодолі молотить.

Жандарм. Ну, що-ж він?

Анна. Як то що?

Жандарм. Не дорікає тобі, не бє, не сварить?

Анна. Він? Ані словечка. Навіть не питав ся, чому я не приходила до него до арешту. Крутить ся по хаті, нишпорить по господарстві по давньому.

Жандарм. Ну, а ти не почала з ним розмову?

Анна. Про що-ж я буду з ним говорити? Обрид він мені. Лучше-б був гнів собі в криміналі.

Жандарм. Ну, а як гадаєш, знає він про те, що між нами зайшло?

Анна. А хто єго знає? Мені навіть натяком одним не дав сего пізнати.

Жандарм. Ну, але може сусіди наговорили єму?

Анна. Може бути. Та що се мене обходить? Я тепер спокійна, нічого не бою ся, ні про що не думаю, нічого не знаю, тільки тебе одного. (Приближаєсь до него, боязко). Михайле, можна тебе обняти?

Жандарм (обіймає її).

Анна. І поцілувати? (Цілують ся). Знаєш, давнійше я, здаєсь, була-б умерла зі встиду, як би була подумала навіть, що яко слюбна жінка можу так цілувати другого. А тепер! (Цілує єго без памяти). Любий мій! Тепер у мене ані крихіточки ніякого неспокою, ніякого сорому нема!

Микола (відчиняє двері, але побачивши, що Михайло з Анною цілують ся, цофає ся назад і запирає злегка двері).

Жандарм (шепотом). Він був.

Анна. Нехай собі! Не боюсь я єго.

Жандарм. Ну, я також не страшків син. Але тепер я не хочу з ним балакати. Я так тільки на хвильку забіг. Мушу ще піти до вїйта віддати єму письмо, а відтак прийду до вас на кілька годин. Прощавай! (Забирає карабін і відходить).

Анна. А приходи! Ждати му з підвечірком! (Бере ся знов молотити). Так, він бачив нас. Ну, і що-ж з того? Коли досі очи не повилазили, то мусів бачити. Не тепер, то в четвер був би побачив. Я ховати ся від него не думаю. Нехай робить зі мною, що хоче! (Рахує потихо нитки, завязує пасмо).

ЯВА ТРЕТЯ.

Микола і Анна.

Микола (входить з цїпом у руці). Ти сама, Анно?

Анна. Сама.

Микола. А той... шандар... пішов уже?

Анна. Пішов до вїйта, але за годинку, казав, що прийде.

Або що, ти хотїв з ним що побесїдувати?

Микола. Я?... Ну, ні... хїба так... пару слїв... Але ні! Що менї з ним бесїдувати?... От, бачиш, сьвїрка в цїпі урвала ся, то я прийшов звязати. Не маєш де мотузка?

Анна. Не маю. От на тобі прядива, та виплети собі.

Микола. Та хїба вже так і зробити. (Бере прядиво, вбиває в стїл шило, робить з прядива космики, паслинює їх і починає плести. Анна мотає далї, шепотом числячи нитки. Микола по хвили).
Анно!

Анна. Чого тобі?

Микола. Так сей шандар, сей Михайло Гурман...

Анна. Ну, чого тобі від него треба?

Микола. Я знаю, ти ще дївкою любила его... і тепер любиш.

Анна (перестає мотати і глядить на него). Ну, і що-ж з того?

Микола (повуривши голову). Та нічого. Хїба я тобі що-небудь кажу? (Хвилю мовчить, а відтак починає плакати і клонить голову до стола).

Анна. Так чого-ж плачеш? Чого рвеш моє серце?

Микола. Бо... бо... моє рве ся. (Встає і наближає ся швидко до неї). Анно! Не вже-ж ти мене так... так ні крихітки не любиш?

Анна. Ні.

Микола. І ніколи не любила?

Анна. Ні.

Микола. І не можеш присилувати себе, щоб хоч жити зі мною по давному?

Анна. Ні. (Звішувє голову). Пропало вже.

Микола (встає). Га, видко Божа воля така. Господи, по що Ти вивїв мене з кримїналу? Чому не дав менї там вігнати? Я думав, що нема гіршої муки над неволю. А як прийшли пани і сказали менї: Микола, ти вільний, бачимо твою невинність — Господи, то менї трохи серце не трїсло з великої утїхи. Я крил у Бога просив, щоб до дому як найшвидше залетїти, а тут застав таке... таке, що

й язик не повертає ся сказати! Таке, що неволя в криміналі против того видаєсь мені раєм! (Ридає). І за яку се провину мене Господь так тяжко карає? Чим я Ёго образив, чим прогнівав?

Анна. Цпть, Миколо, не плач! І на мене вини не звертай. Ти-ж знаєш добре, що й моєї вини тут мало. Силою віддали мене за тебе. Доки сила моя була, я була тобі вірною, хоч иньшого любила. Але тепер не стало моєї сили.

Микола. Так що-ж нам робити? Як жити?

Анна. Роби, що знаєш, що тобі сумліне каже. Вбий мене, чи прожени мене, чи лиши мене при собі, — мені все одно.

Микола. Слухай, Анно! Я тебе розумію. Я люблю тебе. Мені жаль тебе, як власної душі. Я не хочу бути твоїм катом, бо знаю, що ти й без мене багато витерпіла. Тільки одно тебе прошу: вважай на людей! Не на мене — нехай уже я так і буду нічим для тебе, — але на людей. Щоб люди з нас не сьміялись!

Анна. Хіба-ж я їм забороню сьміяти ся? Нехай сьміють ся, коли їм сьмішно!

Микола. А все таки... Не показуй ся прилюдно... з ним. Не топчи в болото моєї бідної голови. А ні, то вбий мене, щоб я не дивив ся на те!

Анна. Се не від мене залежить, Миколо. Я тепер одного пана знаю — ёго, так як доси знала тебе. Що він мені скаже, те й роблю, а більше ні на що не оглядаю ся. Ганьба, то ганьба, смерть, то смерть. З ним мені нічого. А ти роби, що знаєш.

Микола (хапає ся за голову руками). Господи, Господи! Вона зовсім одуріла! Говорить мов у горячці. Се він, проклятий, дав їй якісь чари, якесь дане, він вї в розуму звів, щоби насьміяти ся наді мною! (Ходить по хаті з виразом важкого болю. Анна мотає далі).

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Ті самі і жандарм.

Жандарм (входить). Слава Богу! Здоров був, Миколо!

Микола (понура). Здоров був, Михайле!

Жандарм (сьміючись, бє ёго долонею по плечі). А, прецінь хоч раз ти до мене заговорив, як до старого знайомого.

Микола. Ліпше-б нам було не пізнавати ся.

Жандарм. Чому? Тьфу, Миколо, як ти насовив ся! Немов би я тобі батька зарівав.

Микола. Ти мені ще гірше зробив.

Жандарм. Ет, іди, не плети дурниці! От, ліпше сїдай ось тут! (Садить его силоміць по кінець стола, кладе карабін і шапку на другім кінці стола, а відтак виймає з торби фляшку вишнівки). Ади, з сею ворожкою ми порадились, як у сьвітї жити. Анно, ану по найди там який наперсток! (Анна встає і ставить на стіл чарку, хліб і спр).

Микола. Спасибі тобі, я не пю.

Жандарм. Як то не пєш? Що се ти видумуєш, Миколо? Нині тиждень пив, а тепер не пєш! Ну, се ти пусте видумав! (Наливає) На твоє здоровлє, Миколо! (Пє) А!... Щоб ти не думав, що се яка отрута, або що! Не бій ся! Бачиш, я сам пю. (Наливає) На, випий! І не жури ся! Вдар лихом об землю! Нехай ся Мошкова кобила журисть, що велику голову має.

Микола (бере чарку). Га, виджу, з тобою нема иньшої ради. Здох би-сь, Михайле! (Пє).

Жандарм (сьміє ся). Ха, ха, ха! Здох би-сь! Гарного ти мені здоровля зичиш! Ха, ха, ха! Сьміхованець з тебе, Миколо, бігме, сьміхованець! (Плеще его по плечах).

Микола. Що-ж, Михайле, що кому належить ся!

Жандарм. Так ти думаєш, що мені належалось би вздохнути?

Микола. Думаю, що се було-б ліпше і для мене, і для тебе і для отсеї (показує на Анну).

Жандарм. І для отсеї! А, ми й забули про господиню! (Наливає) Ну, Анно, випий за здоровлє свого чоловіка!

Анна. За твоє здоровлє, Михайле! (Пє).

Жандарм. Ха, ха, ха! Бачиш, Миколо, твоя жінка мені трохи інакше бажає, ніж ти! Ну, випиймо-ж тепер за ві здоровлє! (Пють).

Микола. Та й міцний же твій вишняк, Михайле. Від двох чарок вже й в голову бє.

Жандарм. Не слухай того, сину мій! Се тільки твоя голова слаба, ось що! Міцної голови він і по десяти чарках не хапає ся.

Микола (опирає голову на локоть). Слаба голова, кажеш. Правду кажеш! І без твого вишняку воца мені ходором хо-

дила, а тепер ще гірше. Знаєш, Михайле, що я тобі скажу так, по приятнї, по старій знайомості?

Жандарм. Ну, що?

Микола. Може би ти перестав у мене бувати?

Жандарм. А то чому, Миколо? Надоїли тобі мої відвідини?

Микола. Надоїли, не надоїли, а так. Мені здає ся, що воно-б було лучше, як би ти не показував ся.

Жандарм. Не можу, братчику, їй Богу, не можу. Служба моя така, що все по при вашу хату моя дорога йде. А при тїм, серденько моє, ще одна річ припутана.

Микола. Яка?

Жандарм. Хоч то ніби урядова тайна, але що вже робити, скажу тобі. Але насамперед випиймо! Най все зле ми-нає! (Наливав, пють). Так ось яка річ, небоже. Тебе ніби то пустили з криміналу...

Микола (схапуєсь). Ніби то?... Як то ніби то?

Жандарм. Ну, ну, ти бо зараз усе так береш на правду, мов би ти справді почувавсь до вини! Е, Миколо! Адже-ж ти сам почувавсь ся невинним, правда? (З притиском) Власне сумлїне каже тобі, що ти невинний? Правда? (Глядить єму просто в очи).

Микола (змішаний, крикливо). Богом небесним сьвідчу ся, що правда!

Жандарм (насьмішливо). Ну, ну, Миколо! Так не говори! Особливо перед шандарем з такими словами не вихапуї ся. Бо між нами, шандарамц, брате, така думка, що як на кого підозріне паде, а він починає Бога на сьвідка кликати, то значить, що у него сумлїне не зовсім чисте. Щось там у него не гарно.

Микола (переляканий). Так... значить... ти думаєш, що я...?

Жандарм (сьміє ся і клепче єго по плечах). Ха, ха, ха! Дитина ти, Миколо, ось що я думаю! Леда чим тебе застрашити можна. Не бій ся! Не такий чорт страшний, як єго малюють. Те, що тобі тепер видаєсь таким страшним, також не таке. До всего чоловік привикне!

Микола. Ти се про що закидаєш? Якось не зовсім я розумію тебе.

Жандарм. Порозумієш, братчику, порозумієш, як на те час прийде. А тепер знаєш, що я би тобі радив?

Микола. Ну, що?

Жандарм. Будь спокійний. Не роби ніякої комедії, ніякого галасу. Жий собі тихо, смирно, як Бог приказав, і ні про що не дбай, що довкола тебе творить ся.

Микола. Ні про що не дбати? А думаєш, що се можна?

Жандарм. А чому би не можна? Певно, що можна. Повір мені, друже! Я багато світа сходив, багато дечого видів і знаю. Так ось що я тобі скажу: Тисячі людей живуть отак як ти, і не питають навіть, як воно склало ся, відки пішло, хто тому винен? Де би чоловікови голови стало, щоби се все розібрати? Стало ся, склало ся — що порадиш? Треба брати жите, яке є, треба жити, як можна.

Микола. І в розбитим серцем?

Жандарм. Дурниця серце! У кого воно ціле?

Микола. І на людським посьміховищу?

Жандарм. Наплюй ти на людей! Чого тобі від них потрібно? А як ти з них будеш сьміяти ся, то вони з тебе не будуть. Ще самі до тебе прийдуть.

Микола (в задумі). Що-ж, мудра рада. Тільки мабуть за міцна на мою слабу голову. (Хапає ся руками за голову і починає ридати). Ой, за міцна, за міцна! Не видержить моя голова!

Жандарм. Не бій ся, видержить. Я тобі поможу. Я кождому голову скручу, хто би посьмів з тебе сьміяти ся.

Микола. Багато буде скручених голов.

Жандарм. Не бій ся, се вже моє діло! А тепер, друже мій, Миколо, знаєш що?

Микола. А що таке?

Жандарм. Я бачу, що ти дуже ослаб. Сон тебе клонить. Піди ти собі на тік, та засни.

Микола. А ти?

Жандарм. Про мене не турбуй ся. Я також трохи відпочину, а потім піду до дому.

Микола. То може би, Михайле, ти сам пішов на тік і там заснув?

Жандарм. Ну, ну, не роби комедії! На тобі кожух (бере з жердки кожух і кладе єму на плечі), подушку і верету (зтягає з постелі подушку і верету і також кладе на него). Іди! (Випихає єго за двері. Мовчанка. За сценою чути важке зітханє і повільні кроки Миколи).

ЯВА ПЯТА.

Жандарм і Анна.

Жандарм (обнимає Анну). Ну, тепер ми самі.

Анна. Цить! Я боюсь, щоб він там собі якого лиха не за-
подіяв.Жандарм. Не бій ся! Він тепер занадто ослаб, розкис!
Зарис ся в солому і засне.Анна (припадає до него). Михайле, Михайле! Що буде з нами?
До чого воно дійде? Чим воно скінчить ся?Жандарм. Дурна! Ось вона чим турбує ся! Ніби то хтось
у світі знає, чим що скінчить ся і до чого дійде? Жий
та дихай, доки живеш! Зле тобі? А коли не зле, то дя-
куй Богу. Як буде зле, тоді час буде думати про те зле!
Чим скінчить ся! Нічим не скінчить ся. Будемо жити,
доки можна. Будемо любити ся, доки можна. Будемо лю-
дям в пику сьміяти ся, доки можна, доки вони нас під
ноги не возьмуть. А потому? Потому оден кінець: всі
помремо і чорту в зуби підемо. Ось чим воно скінчить ся,
коли хочеш знати. (Обнимає її).

Заслона спадає.

Д І Я П Я Т А.

[Хата Миколи. День. Стіл відсунений, за столом і на ослоні селяни і жінки, між ними Бабич і Настя. Микола підпитий з келішком у руці серед хати. На столі велика фляшка горілки і хліб та сіль].

ЯВА ПЕРША.

Микола, Бабич, Настя, селяни і жінки.

Селяни (п'яними голосами співають журавля):

Ой там у лісі, ой там у лісі плужочок,
Плужочок-чок чок-чок (2) плужочок.
Ой виорав він (2) ланочок,
Ланочок-чок-чок-чок (2) ланочок.
Ой насіяв він (2) конопель,
Конопель-пель-пель-пель (2) конопель.
Та впронадив ся (2) журавель,
Журавель-вель-вель-вель (2) журавель.
Ой, я я тому (2) журавлю
Журавлю-влю-влю-влю (2) журавлю,
Та бучком ноги (2) поломлю,
Поломлю-млю-млю-млю (2) поломлю.

[Селяни і селянки при остатніх куплетах похитують ся торкають одні одних плечима та кивають головами, позираючи на Миколу, що стоїть зі звіщеною головою і держить чарку в тремтячій руці. Коли спів скінчив ся:]

Микола. Ну, куме, дай нам Боже здоров'я! (Пє).

Бабич. Дай Боже всего доброго!

Микола. Ні, сего не кажіть! Чого доброго? Я доброго нічого в Бога не прошу. Досить уже того доброго зазнав, буде з мене! (Наливає і передає чарку Бабичеві). Ну, прошу!

Бабич. Дякуємо красно. Ні, кумцю, не гнівить Бога! Що Бог дасть, то не напасть. Нераз чоловік гадає, що не знати яка на него біда впала, аж за день, за другий озирає ся, а воно вже єму на добро вийшло. Ваше здоров'я, сусідо! (Обертає ся до иншого селянина і пє).

Перший селянин. Дай Господи і вам!

Микола. Ну, вже ви мені сего не кажіть. Вже я то на своїй шкірі витрібував, яке воно добро виходить. Ні, кумове чесні, вірте мені чи не вірте, а мені здає ся, що пан Біг часом собі сьміх із нас робить.

Селянин. Бійте ся Бога, куме, що ви говорите! Таже то образа Божа!

Микола (махав рукою). Одно ще мене на сьвіті держить, — отся живиця! (Бере чарку, наливає і пє).

Настя (під вікном до другої жінки, киваючи головою). Я то знала, що до того воно дійде. Бійте ся Бога, тота жінка ані встиду не має ані серця.

Перша жінка. Ой та певно. Мій старий казав, що буде в радї о тім говорити, щоби єї при всій громаді різками висїчи, най не дає злого прикладу.

Настя. Певно, що варто би. Адже і нині в церкві. Бійте ся Бога! Та-ж такого ще сьвіт не бачив. З чужим парубком аж до самої церкви прийшла, а потому як сама стала, то щоби вам до образів, до вітваря сьвятого лицем обернула ся! Де там! До него обернула ся, до него, окаянна, молитви шепче. Жінки довколо неї повідступали ся, таке вам колесо зробили, мов від зараженої тиснуть ся, а вона нічого, мов і не бачить. Так усю хвалу Богу і вистояла. Та не всю, бо скоро „Достойно“ просьпівали, мій шан-дар із церкви, моргнув на неї, та й вона за ним вийшла.

Перша жінка. Та куди-ж вони потягли ся?

Настя. Мабуть до коршми. Там собі обоє в ванкири запивають ся. (Шепче).

Бабич. Куме Миколо, так ви кажете, що жінка вас голодом морить?

Микола. Хто, я? Коли се я казав? Де?

Бабич. Ну, я так чув.

Перший селянин. І я чув. Геть по селу чутка ходить.

Микола (в п'янім запалі). Бреше тота чутка! Всі брешуть, хто єї далі розносить. Кому яке діло до мене і до моєї жінки?

Настя. Ну, та певно, що нам діла нема. Але є хтось такий, що має до неї діло.

Микола. Кого то обходить, що ми їмо, що варимо, чи ситі, чи голодні?

Бабич. Та ви куме не гнівайте ся, що я вас спитав. Я прецінь не в злої волі. Бо ту, бачите, деякі хотіли на раді громадській...

Микола. Що, що, що? Засі раді громадській до моєї жінки. Не має рада права!

Бабич. Ну, як ви собі не кривдуєте — то певно. Тільки що, бачите, люди собі дуже марикують, кажуть що вона дуже поганий приклад дає, вибачте, на публіку людську в тим Гурманом волочить ся.

Микола (хапає ся за голову). Ой, ой, ой! Люди! Не ріжте мене без ножа! Не мучте мене! Не бабрайтесь у моїм серці! Най вам моя жінка не стоїть у очах! От пийте, колісьте чесні та добрі, щосьте до мене прийшли, частуйте ся і говоріть дещо веселійшого. А то тьфу! Чоловікови й без вас тяжко, а ви ще додаєте.

Настя. Ой кумочку, та чи то ми не знаємо, що вам тяжко? (Пє).

Микола. Ой тяжко, кумонько, тяжко! (Наливає і пє).

Настя. Та кажуть, що вона до вас по цілих днях не говорить?

Микола. Та що будемо говорити? Вона мовчить, і я мовчу. Отак цілий день мов тумани ходимо. А вона все тільки в вікно зазирає, чи він не йде. А до мене хоч би словечко сказала.

Настя. Ой бідний ти, кумочку, бідний! (Наливає і пє).

Микола. Ой бідний, кумочко, бідний, як той мак на четверо! (Наливає і пє). Як той горох при дорозі. (Плаче).

Настя. Та хіба я не знаю, що ти нераз в голоду млієш, а вона що зварить, то тому поганинови держить. Куме, таже я твоя близька сусіда. Все знаю, все бачу, хоч би нераз і не хотіла бачити. Нераз аж серце мені крає ся! Бігме, кумочку, крає ся! (Плаче і обіймає его).

Бабич. Ну, ну, жінко, може нам пора до дому?

Селяни. Та пора би іти.

Микола. Люди добрі, сусіди чесні! Посидьте, ще трохи! Не квапте ся, не розходіть ся! Я рад, що людський голос у тих стінах чую. Поговоріть, почастуйте ся. Ну, прошу! Ов, чарка стоїть! Що се такого? Фляшка порожна? Я зараз другу принесу. У мене барилка єсть, схована в половнику. Що має грішний чоловік робити? Коли вже таке на мою голову впало, то що діяти! Не бере ся мене ні-

яка робота, відійшла охота до життя, до господарства. Тьфу, на що воно мені! Взяв я, продав коненята, гроші сховав, та й пропиваю трохи по трохи. Най ідуть! Не стане тих, знов щось продам.

Бабич. Ой куме, куме, зле ти робиш! Занадто собі до голови взяв таку дурницю, та ізва такої негідниці добро своє кєрвавє марнуєш!

Микола. А на що-ж воно мені? Хіба мені житє буде? Не буде, куме! Все пропало! Вже мені господарем не бути, так нехай же іде все! І поле продам і хату продам, нехай іде.

Бабич. Говори, говори. Продам, кажеш. А потому що буде?

Микола. Коли потому? Як потому? У мене, куме, вже тепер потому. Вже тепер по всьому. Дальше вже нічого не буде.

Нічогісінько. Так цур єму всему! (Виходить з фляшкою).

Перша жінка. Зовсім звівечили чоловіка! Зовсім з пантелику збили!

Друга жінка. Не много того розуму в бідолахи було, та й той вплив.

Настя. Я би не знати що за то дала, що вона єго якимось вілем опоїла.

Бабич. А найгірше шкода господарства. Гарував чоловік, весь вік робив, аж му очи з голови лїзли, мучив ся, терпів — ой Господи, кїлько натерпів ся. На решті дохрпав ся кусника хліба, жити-б та Бога хвалити та діток надїятись, а ту на тобі! Мов пожар наскакує, мов грім з ясного неба.

Перша жінка. Говоріть, куме, говоріть! Кажете: дітний надїятись. Тото і уся біда в тім, що в них дітний нема. Як би у неї були діти, то вона-б на таке не пустила ся. Скажу я слово і за нею.

Перший селянин. А я тому не вірю. Вже як котра жінка така вдасть ся, то ти єї і ланцом до дому не прикуєш. І дітний покїне.

Перша жінка. Не слухай того куме, бігме не слухай! Діти, велика річ. Діти половина матери. Одна половина може би й рада піти, позволити собі, а друга не пускає, кричить: А ми, мамо! А що з нас буде? І не пустять тамтої половини.

Микола (входить з флянкою і ставить її на столі). Ось вона! Ось паша радість! Ось одинока потіха. (Піднімає флянку, телепає і знов ставить). Повна, вистане нам! Ану, кумове чесні, сусіди мої приємні — дай нам Боже здоровле! (Наливає, не і пускає чарку кружляти).

Бабич. Куме Миколо, гей куме!

Микола. Га!

Бабич. А я би тобі, куме, щось сказав, та бою ся, щоб ти на мене не огнівав ся.

Микола (сідає коло него, обнімає за шию і цілує плачучи). Кажи, кумочку, кажи! Ти в мене найблизший сусіда, ти мій порадник. Говори!

Бабич. Ти куме — не в гнів тобі кажучи — за надто мягкий, за надто податливий.

Микола (хитає головою і важко зітхає). Ой так, так, занадто мягкий, занадто податливий.

Бабич. А вони бачуть, що ти такий, та й тобі кіле на голові тешуть.

Микола (хапає ся за голову). Ой тешуть, тешуть! Аж у мізку лупає! (Плаче).

Бабич. Цить, куме, фе! Не плач! Не будь дитиною!

Микола. Не бути дитиною? А то як?

Бабич. Ти-б узяв ся до своєї жінки трохи острійше. Похрупостів би на ню, погрозив би, а то і ударив раз, другий. Знаєш, жінка так як коняка, любить батіг, а без него зовсім ледащіє.

Микола. Ой, ледащіє, ледащіє.

Бабич. Ну, і до сего Гурмана ти постав ся. Що то він завоював тебе, чи що? Покажи ему, що ти в хаті господар. Закажи ему бувати у себе.

Микола. Ой, просив я вже его, так де тобі, ще й сьміє ся.

Бабич. Просив! Бій ся Бога, куме, хто-ж о такі річи просить? Та то певно, що він просьби не послухає. А ти остро до него!

Микола. Ой, кумочку, боюсь я его! Страшний він такий, як кат.

Бабич. Фе, куме! Ти-ж чень не дитина. Чого тобі бояти ся? Адже він тобі нічого не може зробити!

Микола (випростовуєсь). Та то правда! Чого мені его бояти ся?

Бабич. Ти йому погрози, що підеш до суду на скаргу, що він тобі жити з жінкою не дає.

Микола. Та то правда! Адже і над ним є старший! На скаргу!

Бабич. Що в цілім селі соблазнь робить, всид на цілу громаду.

Микола. Га, таже за се тяжка кара!

Бабич. А ти думав як? Зараз его відси перенесуть! А ти вже собі потому з жінкою якомсь даси раду. Коби лиш его відси мара взяла.

Миколо. О, певно, що з нею я собі пораджу. Адже-ж ви, сусідоньки, знаєте, яка вона була добра, щира та вірна, заким его зла доля на мій дім навернула! До рани можна було єї приложити, не то що! (Плаче).

Настя. Ти куме его до хати не пусти, ось що! Двері ему перед носом замкни. Ціпом по голові заїдь! Так би я на твоім місци зробила!

Микола. Так, так, так! Ціпом по голові! Мундур на шкаматє! Нехай мене скаржить! Я вже буду знав, як боронити ся!

Бабич. Нас, куме, на сьвідків клич. Ми посьвідчимо, як вони з тобою обходили ся!

Селяни. Так, так! Усі посьвідчимо! Его зовсім зі служби наженуть, а тобі нічого не буде!

Микола (схапує ся). Добре! Все зроблю, візьму на відвагу. Або що, хіба я не чоловік, не господар? Ану, випиймо, сусіди! Біг заплатить вам за раду. Побачимо, хто тут буде старший. (Пе і частув всіх за чергою).

ЯВА ДРУГА.

Ті самі. Входять жандарм і Анна.

Жандарм (трохи підпитий). Го, го, го! А ту що? Празник якийсь, комашня чи поминки?

Микола. Та поминки, поминки справляю.

Жандарм. А по кім?

Микола. По собі самім. По своїй честі, по своїм супокою, по своїм житю.

Жандарм (іде до стола — люди розступають ся перед ним, він сїдає).

Анна сїдає також на припічку). Ага, ти, бачу вже трохи теє... язиком путаєш!

Микола. Як то путаю? Я не путаю, я правду говорю! То ти, Михайле, мое жите попутав, так що і кінця не найду.

Жандарм. От, Миколо, не молов би-сь дурниць, та й ще при чужих людях. А радше частуй гостя!

Микола. Ой участував ти мене! Не такого ти частунку від мене варт!

Жандарм (схапує ся і підступає до него). Що ти говориш, що? Якого частунку?

Микола (плює ему в лице). Ось якого, коли хочеш знати.

Жандарм (бе его кулаком у голову). Ось тобі за се! (Микола падає на землю. Люди кидають ся до Миколи, Анна до Михайла).

Анна. Михайле, успокій ся, що ти робиш?

Жандарм. Я спокійний і нічого більше не роблю, але плювати на себе не дам! Не бій ся, се ему не пошкодить. Троха сьвічки в очах стали, але се байка. Протверезить ся швидко. А я і так хотїв з ним розумне слово поговорити.

Микола (з трудом підносить ся, его садять на лаву). Так ти ось як мені платиш за мою доброту?

Жандарм. Не за доброту, Миколо! За доброту тільки Бог заплатить. А я за дурноту. За те, що ти плюєш на цісарський мундур.

Микола. Я не на цісарський мундур плюю, але на того огидника, що ганьбить образ Божий. Ти его знаєш? Михайла Гурмана!

Селяни. Так, так!

Жандарм (гне в собі злість). Знаєте ви що, панове сьвідки, я тут хочу з Миколою розумне слово говорити. Вас тут не потрібно. Може-б ви пішли собі до дїдька?

Микола. Ні сусїди! Сидїть, не відходьте! Я вас прошу. Я вас тут запросив, він не має права вас виганяти.

Жандарм (зіскакує і хапає за карабін). А я вам кажу, пяницї погані, геть відси! Хто зараз не вступить ся, той ось тут кольбою в груди дістає. Марш! (Селяни і селянки сквапно виходять. Декотрі хрестять ся і плюють).

ЯВА ТРЕТЯ.

Микола, жандарм і Анна.

Микола (прискакує до него). Яким ти правом сьмієш моїх гостей з моєї хати виганяти, га? До тебе прийшли? Твою горівку пили?

Жандарм (відтручує его на бік). Мовчи, дурню! Слухай, що я тобі буду казати. Сідай ось тут! (Микола неохітно сідає). Слухай, Миколо, що ти собі гадаєш?

Микола. Як то що?

Жандарм. Чого ти сам собі шкоду робиш? Роботу покинув, господарство занедбав, коні продав, та все тільки з п'яницями водиш ся та своє добро розкидаєш? Чи то ладно так, га?

Микола. Ладійше, ніж чужу жінку на гріх наводити.

Жандарм. Миколо, Миколо, не повинен би ти і згадувати про те.

Микола. Он як не повинен і згадувати про те, від чого серце рве ся і голова тріскає? Спасибі за ласку. А скажи ти мені, Михайле, про що я маю згадувати? Для кого маю дбати? На кого робити?

Жандарм. Хоч би на себе самого.

Микола. Не бій ся, на себе самого я дбаю! Продаю, роздаю, розкидаю, пропиваю те, що мені не потрібне, а беру лиш те, що мені потрібне. А потрібне мені тепер лиш одно — ось що! (Телепає фляшкою).

Жандарм. Фе, Миколо, встидай ся!

Микола. Я маю встидати ся? Ха, ха, ха! А ти встидаєш ся? А отся негідниця встидає ся, що по селу рав-у-рав з тобою волочить ся? Ви маєте встид?

Жандарм. Зась тобі до нас.

Микола (зриває ся). Кому зась? Мені? А ти хто тут? Яке ти маєш право мені заськати?

Жандарм (силою саджає его опять). Ну, ну, не решети ся! Я тобі скажучу, яке я маю право. Слухай Миколо! Ти знаєш, хто я був колись, ще там, у нашім селі?

Микола. А хто? Урвитіль, забіяка.

Жандарм. Брешеш, друже мій. Я був чесний парубок, може троха за горячий, за палкий. Але кривди я не любив, неправди не міг внести — і то було моє нещастє.

Микола. Було дещо і більше.

Жандарм. Правду кажеш. І я тобі зараз скажу, що ще причинило ся до мого нещастя. Я полюбив отсю бідолаху, Анну, сироту, поштуркувану та кривджену нелюдами-братами. Ся любов була моїм одиноким, найдорожшим скарбом, вона могла би була з мене зробити доброго, порядного чоловіка. А ти, Миколо, ти до спілки з тими нелюдами вкрав мені те одинокє щастє.

Микола (зриває ся). Я? Вкрав тобі... (Хапає ся за голову). Господи! Що се зо мною? Чи весь сьвіт до гори ногами перевертає ся? Я, втоптаний в болото, обдертий з чести, супокою і поваги, зруйнований, зарізаний без пожа — а по твоєму виходжу ще й злодієм?

Жандарм. Не ханай ся за голову, Миколо! Адже твоє сумління само тобі каже, що моя правда.

Микола. Ні, брешеш! Я єї не силував! Вона ще вдячна мені була...

Жандарм. Адже бачиш єї вдячність.

Микола. Вороже, се ти єї звів, одурив, причарував!

Жандарм. Ти мав три роки часу причарувати єї до себе. Чому сего не вчинив?

Микола. Бо я не чарівник — ось чому!

Жандарм. Бо ти віхоть, а не чоловік — ось чому!

Микола. Хто віхоть? Я віхоть?

Жандарм. А вже-ж не я.

Микола. Отже я зараз покажу тобі, що я не віхоть. Марш мені в хати! (Хапає єго за плече).

Жандарм (відтручує єго). Іди спати, Миколо! Ти троха п'яний.

Микола. П'яний, чи не п'яний, не твоя річ. Але ти мені геть з хати забирай ся!

Жандарм. Отже не вступлю ся. Тут і заночую, коли мені схоче ся.

Микола (лагідно). Вступи ся, Михайле! Не доводи мене до лютости.

Жандарм (лагідно). І не доходи до лютости, небоже, се не здорово. А я справді у тебе заночую. А завтра оба разом до міста поїдемо.

Микола. Оба разом? По що?

Жандарм (виймає папір і показує). Ади, знаєш отсей папір?

Микола. Чорти-б єго знали, а не я!

Жандарм. То влє, Миколо! Не вадило-б тобі єго знати. Тут і про тебе дещо написано.

Микола. А що там про мене написано?

Жандарм. Наказ із суду, щоби тебе приставити. Я ще нині маю єго війтови доручити. Там знов на тебе в суді щось наговорили.

Микола. Га, Юдо! Так ти знов з того боку підо мною рєш? Зовсім мене доконати хочеш? Отже не діждем! (Вириває єму з рук папір і рве на кусні). На маєш, маєш, маєш!

Жандарм. Дурню, і що-ж ти зробив? Чи ти знаєш, що тобі буде за се?

Микола. Не мені, а тобі.

Жандарм. Ні, тобі! На, маєш раз! (Бє єго в лице). Се на за-вдаток! На тобі два! (Замахуєсь).

Микола (хапає карабін). На тобі також раз! (Кидаєсь на Михайла).

Анна (кидаєсь між них). Миколо, на бік!

Микола (відтручує єї). Ти сама на бік!

Жандарм. Пусти єго, Анно! Я єго і так не бою ся. (Хапає карабін, хоче вирвати Миколі). Пусти, дурню! З тим не жартуй!

Микола. Ось тобі мій жарт! (Пускає карабін, хапає сокиру і втоплює в груди жандармови. Той падає).

Анна. Господи! Що з тобою, Михайле? (Кидаєсь до него).

Жандарм (вхопив ся рукою за груди, з котрих бухає кров). А, се так! Нічого! Нічого мені не треба.

Анна. Кров! Кров! Ти ранений, Михайле, забитий! Голубчику! Де рана?

Жандарм. Нічого, Анно, нічого! Се лиш жарт був. Трохи поболить та й перестане. Годі, Миколо! Чого став, та й трусиш ся? Дай руку!

Микола (кидає сокиру). Та... та... невже воно нічого?

Жандарм (слабше). Дай руку! (Простягає єму закровавлену руку, Микола дає свою). Спасибі тобі! Ти зробив мені прислугу, і я не гніваюсь на тебе! Я давно хотів і сам собі таке зробити, та якось рука не піднімала ся.

Анна. Михайле, серце моє, скажи що тобі? Де в тебе рана?

Жандарм. Кажу тобі, що мені зовсім добре. Навіть і ліків не треба! А ось і сьвідки! Ну, Богу слава! Слава Богу!

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Ті самі, вийт, Бабич, Настя, селяни.

Війт. Гей! А ту що такого? Хто тут галасує?

Настя. Ой лишенько! Шандар забитий.

Війт. Невже неживий? Миколо, Анно! Що се таке? Говоріть, чого стоїте, як остовпілі?

Жандарм (слабо). Пане вийте! Дайте їм спокій! Вони не винні! Я... я сам...

Війт. А тобі що таке стало ся? По що на себе руку наложив?

Жандарм. Так було треба. То моя річ... Анно! Миколо... бувайте здорові... і простіть. (Умирає).

Анна (кидаєсь до трупа). Михайле, Михайлику! На кого ти мене покидаєш? Що я без тебе на світі зачну?

Микола. Анно, вспокій ся, хіба ти не маєш для кого жити?

Заслона спадає.

